

Дневникът

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

XLIV заседание, вторникъ, 3 юний 1914 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 10 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Г. секретарь ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се установи кои отъ сѣдствуватъ.

Секретарь д-ръ В. Нейчевъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Недѣлко Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Иванъ Багаровъ, Милко Бечевъ, Тома Вълчевъ, Недѣлко Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, Христо х. Димитровъ, Василъ Димчевъ, Станчо Доневъ, Шакиръ Зюмриевъ, Белизаръ Каракашевъ, д-ръ Симеонъ Кехлибаровъ, Маринъ Ковачевъ, Василъ Коларовъ, Найдено Комановъ, Никола Марчевъ, Александъръ Недевъ, Тодоръ Ноевъ, Адамъ Нейчевъ, Паскалъ Паскалевъ, Кръсто Пастуховъ, Тома Пенковъ, Венедиктъ Поповъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Едхемъ Рухи бей, Христо Славейковъ, Илия Стоевъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Никола Харлаковъ, Александъръ Христовъ и Крумъ Чапрашиковъ)

Прѣдседателъ: Отъ 248 народни прѣдставители отсѣдствуватъ 33; налице сж 210. Значи, има надлежното число, за да се разгледатъ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

Разрѣшени сж отпуски на слѣдующитѣ народни прѣдставители:

На г. Маринъ Ковачевъ — 4-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 28 миналиятъ мѣсець.

На г. Александъръ Недевъ — 3-дневенъ отпускъ, считанъ отъ вчера.

На г. Йонко Веселиновъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ.

На г. Василъ Коларовъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ вчера.

Има едно искане отъ народния прѣдставител г. Едхемъ Рухи, за да му се разрѣши още 10-дневенъ отпускъ. Разрѣшението на този отпускъ зависи отъ Народното събрание. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Разрѣшава се.

А. Стамболийски: Става четири дена какъ смъ депозирали едно прѣдложение за отмѣнение врѣмennenото положение за паричното доволствие на военно-служашитѣ въ военно врѣме.

Прѣдседателъ: Вѣрно.

А. Стамболийски: Съобщете го, моля Ви се.

Прѣдседателъ: Постѣпило е прѣдложение за отмѣнение врѣмennenото положение за паричното доволствие на военно-служашитѣ въ военно врѣме. Внесено е отъ народнитѣ прѣдставители: г. г. Александъръ Стамболийски, Димитъръ Драгиевъ и др. и поддържано отъ надлежното число народни прѣдставители. Това прѣдложение ще се отпечата, ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Постѣпило е едно запитване отъ пловдивския народенъ прѣдставител г. Константинъ Василевъ къмъ г. военния министъръ, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„На основание чл. 107 отъ конституцията, запитвамъ г. военния министъръ да ми отговори на слѣдующето знае ли:

„1. Че началникътъ на VII-та Рилска дивизия, полковникъ Овчаровъ, заедно съ офицеритѣ отъ военния сѣдъ, е допусналъ да се ограбятъ заловенитѣ при прѣвземането на Стресь отъ турцитѣ офицерски куфари и на искането, по официаленъ редъ, на тогавашния сѣрски окръженъ финансовъ началникъ г. Василевъ да му се прѣдадатъ тѣзи куфари, Овчаровъ е отговорилъ съ ругатни?

„2. Че сѣшиятъ заедно съ дивизионния лѣкаръ Казимъшевъ е взелъ отъ добранския кметъ Хаджи Диневъ и околийския началникъ Иванъ Топковъ 2.630 турски лири, безъ да даде никаква разписка, като е разкарвалъ и държалъ въ затворитѣ Топкова, защото настоятелно е искалъ разписка?

„3. Кждѣ сж прибранитѣ отъ щаба на VII-та Рилска дивизия, чийто началникъ е полковникъ Овчаровъ, отъ войводата Тане Николовъ пари и скъпо-

пѣнности, на стойност 2.500 турски лири, и каква е участъта на това богатство?

„4. Че комендантът на гр. Сѣресъ, майоръ Курфоновъ и подпоручикъ Близнаковъ сж задигнали отъ сѣрската „Ески-джумал“ подаренитѣ ѝ отъ султанъ Мехмедъ V 36 изящни килими?

„5. Че отъ квартирата на полковникъ Поповъ въ Сѣресъ сж безслѣдно откраднати луксозни мобили и принадлежности, прѣдзначени за квартирата на прѣстолонаслѣдника, вслѣдствие на което станало нужда да се набавятъ нови такива, които, впрочемъ, пакъ били обрани?

„6. Че адютантът на I-та бригада отъ бившата XI-та дивизия, капитанъ Киршиковъ, е нанесълъ побой на часовитѣ въ врѣме изпълнение служебнитѣ имъ обязанности въ гр. Правище?

„7. Че комендантът на гара Деде-Агачъ, полковникъ Велевъ, е контрабандиралъ за у дома си кафе и захаръ, която контрабанда е заловена отъ тогавашния магазинеръ на Кавалската митница Тодоръ Коцевъ, който е съставилъ за случая актъ противъ виновния, обаче, полковникъ Велевъ и досега още не е обезпокоенъ, а добросъвестниятъ магазинеръ за награда е уволненъ.

„8. Че фелдфебелътъ Дреко Тотевъ отъ 7 с. с. батарея на 6 артилерийски полкъ е убилъ по единъ най-звѣрски начинъ войника-фургонджия отъ сжщата батарея Василь Д. Вощковъ отъ с. Градецъ, като го е билъ най-немилоостиво съ едно дебело дърво и, най-сетнѣ, е взелъ да скача съ ботушитѣ си върху гърдитѣ му, докато нещастниятъ войникъ е останалъ полумъртавъ и на другия день починалъ въ подвижната болница въ с. Чифликъ, където санитарнитѣ власти го писали „холерикъ“?

„9. Че командирът на сжщата батарея капитанъ Сп. Кутевъ, а сега майоръ, прѣди да се почне атаката на Одринъ, се е билъ напилъ „като казакъ“ и така пиянъ командувалъ невѣренъ мѣрникъ; снарядитѣ започватъ да поражаватъ 29 п. Ямболски полкъ, много жертви сж паднали, паниката въ полка е пѣла да настѣпи неминуемо, ако да не сж били взводнитѣ командири подпоручикъ Б. Захариевъ и офицерскиятъ кандидатъ Т. Яневъ, които съ рискъ да бждатъ дадени подъ сждъ „за неизпълнение“ началническа заповѣдъ, сж спрѣли стрѣлбата?

„10. Че сжщиятъ капитанъ Кутевъ, още на чатаджанскитѣ позиции, отъ необяснима злоба и злоба, е поставилъ писаря отъ 9 с. с. батарея Мириновъ прѣдъ орджията — дано го убие нѣкоя турска граната и благодарение на това, че турската артилерия е стрѣляла много злѣ, той е останалъ живъ?

„11. Че слѣдъ влизането въ Одринъ той оплячкосалъ коне и ландо съ полумѣсецъ и когато го попиталъ полковиятъ командиръ: отдѣ ги е взелъ — излъгалъ го, че ги билъ купилъ за 130 л.?

„12. Че изпращанитѣ отъ родолюбиви хора и дружества: вино, конякъ, минерални води и пр. за войницитѣ-герои, сж разграбвани просто само отъ офицеритѣ, които сж пиянствували и страдали послѣ отъ прѣядане и прѣпиване, когато войницитѣ гладуваха и жадуваха?

„13. Че лѣкари, като д-ръ Каревъ отъ 56 п. полкъ, д-ръ Юрдановъ отъ II-та полска болница и комендантътъ на с. Сейменли подпоручикъ Стамболиевъ сж се отнасяли твърдѣ злѣ и възмутително жестоко спрѣмо болни и ранени войници, като сж ги нагрябвали, подритвали и нѣкои даже малтретирали?

„14. Че интендантът на III-та дивизия капитанъ Банановъ, когато дивизията търпѣше нечуванъ гладъ на чатаджанскитѣ позиции, е устроивалъ оргии въ гр. Странджа и не му е оставало врѣме да изпраща необходимия хлѣбъ, какъвто въ изобилие имало, който послѣ е билъ хвърленъ, понеже се е развалялъ?

„15. Спазени ли сж всички законни изисквания и условия при производството на генералъ Сарфовъ, който е билъ съ обоза на дивизията прѣзъ всичкото врѣме на войната?

„16. Единъ отъ братята на фабрикантската кжца „Г. Стефановъ & Синове“ — Сливенъ, е билъ пратенъ слѣдъ медицински прѣгледъ, отъ началника на Сливенската дивизионна областъ генералъ Бочевъ, въ 41 п. полкъ, обаче той — Стефановъ — отива въ Димотика и съ билетъ отъ главната квартира отъ тамъ — въ София. Когато генералъ Бочевъ протестиралъ за това, отъ главната квартира му прѣдписали телеграфически да не разсждава.

„Ако всичко това, или отчасти, знае г. военниятъ министъръ, какви мѣрки е взелъ досега и какви смѣта да вземе за въ бждще за наказанието на виновнитѣ и не признава ли, че тѣзи поредки и обноси на офицеритѣ и други началствующи въ войската дезорганизираха армията ни и доведоха България до Букурешкия миренъ договоръ?“

Ще се съобщи на г. министра прѣписъ отъ това запитване, и той ще съобщи кога ще отговори.

Г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи иска да отговори на питането, отправено му отъ г. г. народнитѣ прѣдставители отъ всички опозиционни групи, касателно смущенията станали въ София. Кой отъ господата ще го развие?

Н. Цановъ: Дайте, моля, на мене думата.

Прѣдседателътъ: Имате думата.

Н. Цановъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Пръвъ пътъ, откогато е открито Народното събрание, азъ вземамъ трибуната. И когато се качвамъ на нея и съмъ длъженъ да кажа нѣколко думи по въпроса, съ който ви занимавамъ, азъ, прѣди всичко, искамъ безспорно да прочета самото питане, за да бжде ясно на г. г. народнитѣ прѣдставители самота сжщностъ на работата. (Чете)

„Отъ нѣколко врѣме въ разни градове на България и въ столицата организирани тѣлпи нападатъ частни здания, принадлежащи на гърци, нападатъ черквитѣ и ги обявяватъ за български.

„По едно питане за тия случаи г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи заяви, че всичко това е нежелателно, но гърцитѣ, като сж присвоили всички черкви на българското население въ Македония и като сж подложили на голѣми насилия самото население, прѣдизвикватъ българитѣ македонци живущи въ България къмъ тия постѣпки. Г. министърътъ прибави, че правителството при всичко това не одобрява тия изстѣпления у насъ противъ гърцитѣ и че то ще вземе всички мѣрки да се прѣдотвратятъ бждшитѣ масови изстѣпления.

„Вчера, обаче — питането е отъ 29, значи на 28 — прѣзъ нощта въ столицата една голѣма маса напада двѣ здания, отъ които едното на грѣкъ, а другото принадлежащо на българско акционерно дружество, което отъ нѣкое врѣме заинтересувалитѣ искатъ да изкаратъ за грѣцко. Говори се упорито, че всички тия вълнения се подбуждатъ и ръководятъ отъ шантажисти. Особено характеренъ случай е нападението на „Модерния театъръ“.

„Питае г. министра на вътрѣшнитѣ работи да ни яви: „Какви мѣрки е взелъ за прѣдупрѣдяване изстѣпленията отъ горния характеръ, особено слѣдъ като тоя въпросъ се повдигна въ Народното събрание?“

Това е питането, подписано отъ прѣдставителитѣ на парламентарнитѣ групи на радикалната партия, на земледѣлския съюзъ, на демократическата партия, на групата на обединената социал-демократическа партия, на народната партия и на прогресивно-либералната партия.

Х. Бояджиев: Отъ социалъ-демократическата партия има ли?

Н. Цановъ: Отъ социалъ-демократическата партия обединена, ширекитъ социалисти.

Та казвамъ, когато се качвамъ на трибуната и вземамъ думата по този въпросъ, азъ смѣтамъ, че първата дума, която трѣбва да се чуе отъ тукъ, изъ Народното събрание, то е дума на голѣмо огорчение и скърбъ, които се чувствуватъ въ българското общество, за онѣзи насилия, за онзи тероръ, на които е изложено българското население, което е останало подъ владичеството на гърцитѣ. Но, заедно съ това, ние трѣбва да изкажемъ и нашето възмущение. Азъ го изказвамъ отъ името на нашата парламентарна група, и мисли, че съ това ставамъ отзивъ на чувствата и на другитѣ парламентарни групи, които сж подписали питането. Азъ виждамъ, че това чувство възбужда цѣлото българско общество. Смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че гърцкото правителство не трѣбваше да върши подобно нѣщо и че врѣме е вече да се опомни, да съзнае, че ако Гърция е дѣшила до това положение, въ което се намира сега, ако тя има такива голѣми придобивки въ полза на своя народъ и на своята държава, трѣбва, казвамъ, да знае, че това се дължи главно на голѣмитѣ, нечовѣшки усилия на българския народъ въ миналата война. И врѣме е вече гърцитѣ и специално гърцкото правителство да поведатъ работитѣ въ своята страна и особено въ останалитѣ подъ тѣхно владичество мѣста по другъ начинъ. Гърцитѣ иматъ въ своето минало имена на знаменити хора, Сократовци, Аристотеловци, плеада отъ подобенъ родъ великани се редуватъ въ миналото на гърцката история. И азъ мисля, че съ тѣзи изстѣпления, които тѣ вършатъ надъ нашето население не могатъ тѣ, свърѣменицитѣ, да бждатъ достойни потомци на великани отъ тѣхната минала история. Като гледамъ всичко онова, което се върши днесъ въ Гърция, се питамъ, да-ли не е настѣпилъ моментътъ, за да се яви единъ новъ свърѣмененъ Диогенъ, да търси честенъ, поредъченъ човѣкъ въ гърцката земя, защото къмъ друго заключение едва-ли може да дойде човѣкъ, като чете и като чува всички онѣзи изстѣпления, на които е изложено българското племе въ Македония.

Но всички тия чувства, които възбуждатъ българското население, г. г. народни прѣдставители — чувство на скърбъ, чувство на отвръщение, чувство на възмущение противъ дѣйствиата на гърцитѣ и специално на гърцкото правителство — не ни даватъ право да вършимъ нѣща, които не сж достойни за единъ народъ, какъвто е българскиятъ, който, съ жилавината си въ продължение на 36 години, има право да се числи между културнитѣ народи въ Европа. Нѣкои и други изстѣпления, които станаха въ 2—3 града въ България, и онѣзи масови изстѣпления, които станаха въ столицата, смѣтамъ, че ние всички отъ тукъ трѣбва да осъдимъ съ голѣмо възмущение, защото тѣ не могатъ да не нанесатъ петно на българското име. Тукъ се отпрати едно питане вслѣдствие пѣкои изстѣпления, които станаха изъ провинцията, па и тукъ въ София; г. министрътъ на вътрѣшнитѣ работи отговори твърдѣ умѣстно, че правителството не се солидаризира съ тѣхъ и че е рѣшило да вземе всички мѣрки, за да се прѣдотвратятъ бждѣщи изстѣпления отъ подобенъ характеръ. Безспорно, че този отговоръ на г. министра, който е и шефъ на сегашното правителство, не можеше да не задоволи народнитѣ прѣдставители, било отъ едната, било отъ другата страна — било отъ болшинството, било отъ опозицията. Но слѣдъ туй, г-да, тукъ въ София, станаха нови масови изстѣпления, за които ние трѣбва да изкажемъ нашитѣ съжаления. Азъ смѣтамъ, че тѣзи изстѣпления не

сж и не могатъ да бждатъ дѣло на българския народъ. Изъ обществото, особено тукъ въ София, се носятъ упорито слухове, че нѣкои пантажисти се подиграватъ съ свещенитѣ чувства на българския народъ, чувствата на възмущение. Затова за пояснение на моята мисль може да ми служи онова, което стана въ „Модерния театъръ“. То се извърши отъ една многохиладна тѣла — азъ не бѣхъ, но това констатираватъ всички — вечерята на 28 м. мѣсецъ. На другия денъ отидохъ просто отъ любопитство да видя, какво е станало тамъ, и онова, което видѣхъ, почитаеми народни прѣдставители, ме направи дѣйствително да се червя, като членъ на българското общество, като българинъ; защото азъ констатирахъ една вандалщина, която не е способенъ да извърши българскиятъ народъ. И тукъ, дѣйствително, трѣбва да има нѣкоя зла рѣка, която движи, която побужда тѣзи изстѣпления. Когато разгледахъ самата вътрѣшност на порушенията въ „Модерния театъръ“, около мене се набрѣха притежателитѣ или главнитѣ акционери — защото „Модерниятъ театъръ“ билъ притежаванъ отъ едно голѣмо акционерно дружество — мнозина отъ тѣхъ бѣха българи, единъ маджаринъ, а най-главниятъ акционеръ, г. Вакаро, италианецъ и италиански подданикъ. Тѣ ми казаха, че отдавна се страхували отъ подобно нѣщо, отдавна сж били заплашвани.

Н. Алтимирски: Защо?

Н. Цановъ: Азъ ще кажа онова, което тѣ ми казаха, защото това трѣбва да бжде прѣдметъ на строго изучаване, изслѣждане, наказание, ако дѣйствително е вѣрно, отъ страна на надлежитѣ власти. Отдавна една агитация се е вършила противъ самия този театъръ и въ нѣкои вѣстници, специално въ в. „Воля“, отъ мѣсеци насамъ се разпространявали слухове, че „Модерниятъ театъръ“ се притежавалъ отъ гърци, че всичкитѣ слуги, чиновници и служащи въ този театъръ сж гърци и гърцки подданици.

Министръ Н. Апостоловъ: Имаше писано само въ единъ брой на в. „Воля“, и то не отъ редакцията, а отъ единъ отъ рапортъоритѣ, който го бѣше вмѣкалъ безъ знанието на директора.

Н. Цановъ: Азъ ще Ви кажа какво ми казаха, г. министри, а вамъ, като правителство, е длѣжностъ да изслѣдвате. — Нѣколко пѣти къмъ главния притежател на акционерното дружество на „Модеренъ театъръ“ се явявалъ единъ отъ съредакторитѣ на в. „Воля“, Матей Геровъ, който е прѣдлагалъ на управлението да му се дадатъ 4.000 л. за нѣкакви неизвѣстни на управлението услуги.

Д. Кьорчевъ: Не е вѣрно.

В. Кознички: Кой Ви каза това, моля Ви се?

Н. Цановъ: Казаха ми го всички онѣзи, които бѣха при мене отъ управлението на „Модерния театъръ“.

В. Кознички: Кои?

Н. Цановъ: Тамъ бѣше г. Вакаро, г. Владигеровъ, бившъ добъръ съдия, който е единъ отъ ръководителитѣ и акционеръ на дружеството; тамъ бѣше и г. Остерайхеръ, маджаринъ, така сѣщо единъ отъ притежателитѣ на „Модерния театъръ“. Тѣ ми казаха, г-да, това, което азъ лансирамъ тукъ прѣдъ васъ.

Н. Лулчевъ: Противъ Матей Геровъ има заведено дѣло за това нѣщо.

Н. Цановъ: И когато г. Вакаро е казалъ на г. Герова: „Азъ не зная за услугитъ, които Вие сте направили или искате да правите въ полза на нашето акционерно дружество“, тогава Матей Геровъ се закарналъ, че нѣма да стане добро за „Модерния театръ“.

К. Лулчевъ: И извадилъ отвореното си писмо.

Д-ръ Н. Георгиевъ: Вие чухте ли, когато той се скапнало?

Н. Цановъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ тази смисълъ вие вѣроятно сте чели, съ подписитъ на това дружество, обявлението налѣпени по всички улици на София. Въ сѣщата тази смисълъ има и изложение до г. министъръ-прѣседателя, съ подписитъ на сѣщитъ тѣзи хора. По този въпросъ, както ви казаха отъ тази страна (Сочи крайната лѣвица) — не зная — е възбудено дори и дѣло въ тази смисълъ прѣдъ надлежнитъ сѣдилища.

Д-ръ Н. Георгиевъ: И този господинъ Ви казва това наизустъ.

К. Лулчевъ: Азъ не говоря наизустъ; това е фактъ, че противъ Матей Геровъ има заведено дѣло за изнудване. Наизустъ Вие приказвате. Може да Ви е свидно за този малкъ гешейтъ, че е само 4,000 л.

Н. Цановъ: Г. г. народни прѣдставители! Този е въпросътъ, който азъ слагамъ тукъ, прѣдъ Народното събрание, и по който бихъ искалъ, щото правителството да вземе нужнитъ мѣрки, защото въ дадения случай, ако това е вѣрно, азъ прѣдполагамъ, че заинтересовани хора сѣ се подиграли съ чувствата на населението. Азъ вѣрвамъ, че оная многохилядна тълпа, която е чупила „Модерния театръ“, се е движела отъ искрено чувство да си отмъсти за всичко онова, което е ставало и става въ Македония надъ нашитъ събратя тамъ македонци. Но разберете, че тукъ не може да нѣма една злая воля, която сѣ ръководила, която е подбутнала, която е турила въ движение тази маса отъ искрено възмутени български граждани. Защото, както ми твърдѣше г. Владигеровъ, както ми твърдѣше г. Остеррайхеръ, както ми твърдѣше г. Вакаро, никакъвъ грѣхъ, служителъ даже нѣма въ това дружество; по голѣмата частъ отъ акционеритъ били българи. За г. Вакаро сѣ изнасяли думи и се е писало, че той е грѣхъ. Той ми каза слѣдното: „Г. Цановъ! Азъ съмъ чистъ италианецъ и италиански подданикъ; азъ нѣмамъ въ кръвта си нито капка грѣцка кръвъ, и ако бихъ ималъ една капка грѣцка кръвъ, бихъ се съгласилъ да дойдатъ и съ всички инквизиторски сѣдства да я извадятъ отъ жититъ ми. Но това сѣ хората, които искаха отъ мене да ги възнаграда богато, и защото не направихъ това, тѣ прѣснаха този невѣренъ сѣрѣшу мене слухъ, за да използватъ населението въ движението противъ грѣцитъ“.

Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи нѣща не може и не трѣбва да се скриватъ. Ние ще бждемъ достойни за оный народъ, който ни е изпратилъ тукъ да защищаваме интереситъ му, ако всички съ общи сили вземемъ нужнитъ мѣрки, за да се разслѣдватъ инициаторитъ за тѣзи движения и да се накажатъ. Защото, азъ не знамъ, възможно ли е такава подправка, на каквато се излага отъ нѣколко врѣме българскиятъ народъ? Ние, които бѣхме слѣдъ 16 юний компрометирани прѣдъ цѣлия свѣтъ — тогава, когато бѣхме въ положение да бждемъ обвинители, ние се прѣвърнахме на обвиняеми напоследѣкъ, когато името на България захвана да се реабилитира, ние се явихме съ нови движения, които ни докараха пакъ въ положението на обвиняеми. И до-

когато, по причина на тѣзи изстѣпления, които вършатъ грѣцитъ и специално грѣцкото правителство въ Македония, можехме и трѣбваше да застанемъ въ положението на обвинители, ние съ тия изстѣпления прѣвърнахме, безъ да иска това българскиятъ народъ, България наоново въ положението на обвиняема страна, за да може при положението, въ което се намира Гърция, и при оный изстѣпления, които тя върши надъ нашето братско население въ Македония, да има смѣлостта да пише ноти на българското правителство и да прави запитвания за тѣзи нѣща. Не грѣцкото, а българското правителство вече бѣше дошло въ положение да се яви като обвинителъ сѣрѣзу грѣцкото правителство и можеше да афилира съ пълно право и къмъ европейскитъ държави, да иска съ ноти да се създадатъ по-благоприятни условия за нашитъ хора въ Македония, да реагира сѣрѣзу онова положение, сѣрѣзу оный вандализми, сѣрѣзу онова окаяно положение, въ което се намиратъ сега нашитъ братя въ Македония.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ казвамъ, че чувствата на възмущение не могатъ да бждатъ освѣтъ силни въ Българското общество отъ онова, което става въ Македония. Но, България е една законотворна страна, тя не може да си служи съ масови изстѣпления. Тукъ има правителство; то е, което трѣбва да вземе всичкитъ мѣрки, всичката инициатива, за да може да защити интереситъ на българската държава и на българското племе. Ако трѣбваше да се прѣдприематъ нѣкакви мѣрки сѣрѣзу грѣцитъ, живущи тукъ, въ България, не масовитъ изстѣпления сѣ, които трѣбва да ръководятъ България въ подобни случаи, а правителството е, което можеше подъ своя отговорностъ да прѣдприеме каквито и да е мѣрки, каквито то намира въ дадения случай, като репресия сѣрѣзу онова, което става въ Македония. А тѣзи изстѣпления само могатъ да ни компрометиратъ. Г. министърътъ каза, че ще вземе мѣрки. Е добръ, ние видѣхме, че тѣзи мѣрки не се взеха, че и слѣдъ цѣлото пакъ станаха нѣкои неприятели работи въ София. Мингаръ заповѣдта, смѣшната заповѣдъ на тукашния градоначалникъ да се затварятъ отъ 8 ч. гостилницитъ и всички ония заведения, които продаватъ спиртни питиета, или да не могатъ да ходятъ хората вечерно врѣме слѣдъ 10 ч. смѣтате за сериозна мѣрка?

Н. Алтимирски: Касаница трѣбваше да стане, за да има за какво да викатъ.

Н. Цановъ: Тази заповѣдъ още първия денъ не можеше да се изпълни, защото ние, г. г. народни прѣдставители, заседаваме до 8 ч. и слѣдъ 8 ч. сме длъжни да търсимъ гостилници, а градоначалникътъ пише, че отъ 8 ч. нататкъ гостилницитъ не бива да бждатъ отворени.

Нѣкой отъ дѣсницата: За нѣстъ има изключение.

Н. Цановъ: Театърътъ е отворенъ, хората излизатъ въ 12 ч., трѣбва да си отидатъ у дома, а въ заповѣдта на градоначалника пише, отъ 10 ч. нататкъ никой да не смѣе да ходи по улицитъ. Тѣ слѣдъ 10 ч. смѣтате за сериозна мѣрка?

Заедно съ това азъ, като членъ на една парламентарна група отъ опозицията, отхвърлямъ съ отвършение окръжното на либералнитъ групи, съ което тѣ искатъ да обвинятъ опозицията въ тия изстѣпления. Ние, г. г. народни прѣдставители, посочваме имена на правителствени хора, но пакъ нѣмаме куража и не трѣбва да обвиняваме правителството за тия изстѣпления. Ние смѣтаме, че това сѣ имена на хора шанталжисти, които трѣбва да бждатъ прѣслѣдвани и наказани. Ето, по тѣзи въпроси ни дължи отговоръ г. министъръ-прѣседателятъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. министър-прѣдседателъ.

А. Стамболийски: Да се изкажемъ всички, г. прѣдседателю.

Прѣдседателъ: Въ правилника е казано, че само $\frac{1}{4}$ часъ се употрѣбява за питане, а това време изтече.

А. Стамболийски: Да се изкажатъ онѣзи, които сж подписали питането. По нѣколко думи само.

Н. Мушановъ: Защо, г. прѣдседателю, да не се изкажемъ? Ние можехме да направимъ отдѣлни питання.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Радвамъ се, че повечето отъ оппозиционнитѣ групи въ Народното събрание се интересуватъ за поредка въ страната и за бъдщето на България. При всичко че при отговора на първото питане азъ направихъ нужната декларация, която подчертавамъ още единъжъ, но прѣдъ видъ днешното питане отъ нѣколко групи за случката на 28 миналиятъ мѣсець въ София, ще дамъ едно кратко обяснение, за да послужи за урокъ на ония патриоти, които се подвизаватъ сега въ разни пунктове на България и които мислятъ, че вършатъ голѣми заслуги на страната и че помагатъ на управлението. Важно е питането затуй, защото то говори за организирани тълпи, които нападатъ частни здания и църкви. Да-ли има организирани тълпи съ тази цѣль да нападатъ грѣцкитѣ здания, грѣцкитѣ църкви у насъ, азъ не можахъ положително да се добера до неопровержими данни. Обаче отъ събраното права заключение, че организирани тълпи върлуватъ. Като изключваме „Модерния театъръ“ въ София, никдѣ почти не е станало нѣкакво подобно дѣйствието отъ страна на българитѣ. Туй което е станало, е направено само съ добрата воля, съ искреното желание да помогнатъ. Но такива изстъпления, за които говори питането, въ първата си частъ, за щастие на страната, повтарямъ, не станаха. Полицията изпълни дълга си, като взема своевременно мѣрки, безъ насилия и прѣдизвикателства. Отъ друга страна, здравиятъ разумъ на българския гражданинъ помогна да не се усложнява положението. Всички разбраха, че не бива да играемъ съ огъня, който лесно може да запали страната.

Тъкмо на 20 май се яви единъ избликъ на патриотизмъ у нѣкакъвъ си комитетъ или у нѣкое си национално-културно дружество въ Варна, което излѣзе съ този афишъ. (Показва го)

С. Костурковъ: То е членъ на Националния съюзъ.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Този е първиятъ афишъ, който излѣзе въ Варна; той даде сигнала да стане митингъ на 21, на празника на грѣцкия кралъ, и да се протестира съ езика на г. Найча Цановъ, противъ беззаконията и насилията, които се вършатъ въ Гърция надъ българското невинно население. Позивътъ за този митингъ е подписанъ отъ около 33 лица, които не сж шайкаджии, а доктори, докторки, професори, учители, адвокати, начело съ варненския кметъ. Така щото, не мога да твърдя, че въ тѣзи изстъпления, които станаха твърдѣ малко, взематъ участие шайкаджии, или организирана шайка, съ цѣль за лична користъ или за отмъщение. Протеститѣ се направиха просто, за да се изкаже народното негодувание противъ лошото управление въ Гърция за смѣтка на българитѣ. Това движение дойде тъкмо тогава, когато не трѣбваше да дойде, защото азъ вече бѣхъ напра-

вилъ нужнитѣ постѣпки прѣдъ грѣцкото правителство: чрѣзъ нашия прѣдставителъ въ Атина, изказахъ опасения, че мѣрцитѣ на грѣцкото управление въ Македония могатъ да докаратъ въ България репресалии. Ето защо казвамъ, че това движение у насъ не дойде своевременно, защото и безъ него правителството изпълни своята длъжностъ, и то по единъ много категориченъ начинъ. Не сме ние отъ ония, които само ще плачатъ. Когато се касае за българския народъ, за защита интереситѣ на българитѣ, ние не плачимъ, а дѣйствуваме мъжки. Прочее, крайно съжалявамъ за случкитѣ, които станаха отъ 20 май до свършека на миналия мѣсець. Гражданитѣ принадлежащи на всичкитѣ политически партии въ България, които възнегодуваха, щѣха да мируватъ, ако бѣха знаели положението. Упрекъ правя, обаче, на ония, които, като знаятъ положението, подкопосватъ невинни дѣца, ученици и студенти.

Изстъплението, което стана на 28 май въ „Модерния театъръ“ ме кара да вървамъ, че много невинни лица сж увлѣкоха безъ да знаятъ послѣдствията отъ изстъплението. Имало ли е задъ тѣзи патриоти тъмни лица, които сж играли нѣкаква роля, съ каквато и да е цѣль и подбуждения, това ще ни докаже слѣдствената властъ. Но фактъ е, че нея вечеръ половината отъ участвуващитѣ въ тази брутална манифестация се състоеше отъ ученици отъ II-тъ и III-тъ класове на гимназитѣ, поне повечето отъ участвуващитѣ бѣха съ ученически шапки.

К. Лулчевъ: Имало е и хора, които не сж били ученици, но сж носѣли ученически шапки. Това е фактъ.

Министър-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Азъ казвамъ това, което знамъ; много отъ тѣзи младежи доказаха, че сж патриоти, обаче тѣ бѣха увлѣчени да мислятъ, че правятъ добро, като излѣзатъ на улицитѣ и се съединятъ съ тълпитѣ и че допринасятъ съ своитѣ слаби сили на народния олтаръ. Но впоследствие, когато се намѣси полицията и войската да турятъ редъ, червената краска възбужда зрителитѣ и почва дъждъ отъ камъни, които се хвърлятъ отъ разни градини, дори съ прашки, безъ да се знае противъ кого и защо; вследствие на това, много отъ нашитѣ агенти и отъ войницитѣ, които бѣха повикани само да пазятъ реда, бѣха наранени. Така щото, вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че мѣрцитѣ, които ние вземахме, бѣха мѣрки точно по прѣдписанията на закона за запазване реда, живота и имота на българскитѣ граждани. Ние постѣпихме и законно, и много коректно, защото жертви се дадоха не отъ другито, а отъ страна на организирани на администрацията и войската, когато ония, които хвърляха камъни останаха ненаказани и неповрѣдени. На слѣдующия денъ обърнахъ вниманието на г. г. директоритѣ отъ нашитѣ гимназии да почетатъ нотации на младитѣ патриоти, да не отиватъ тамъ, дѣто не имъ е мѣстото, защото съ трошенето на „Модерния театъръ“, съ опита да видятъ касата на театъра пълна ли е или празна, съ трошенето инструментитѣ на музиката на този театъръ, нищо не се печели, напротивъ, съ подобни дѣйствиения се даватъ доказателства за некултурностъ, по такъвъ начинъ се врѣди на честъта и името на народа ни. Съвѣтитѣ на г. г. директоритѣ подѣйствуваха, защото ученицитѣ не се явяватъ вече по мегданитѣ и по улицитѣ; тѣ разбраха, че не е тѣхна работа да изпълнятъ искането на нѣкоя си невидима червена ржка! Азъ и по-рано казахъ, че въ такива събрания единъ гледа сватба, пъкъ други гледа бравда. Има доказателства, че много отъ тѣзи ученици, дори и нѣкои поредъчни граждани сж си изгубили часовницитѣ. Излиза, слѣдователно, че въ тази маса отъ демонстранти е имало и джебчии. Но

това не ще каже, че тѣ сѣ организатори на извършеното. Мотивътъ е билъ: да се протестира за изстѣпленията, които се правятъ вънъ отъ България надъ българи, само че сръдството не е пробрано и не е своевременно.

Г. г. народни прѣдставители! Нашитѣ мѣрки въ случая сѣ вѣтъ на всички извѣстни; тѣхъ може всѣки да цѣни и съвсѣмъ субективно. По моему тѣ бѣха и законни, и достатѣчни, защото резултатътъ бѣше добъръ. Тѣ не повдигнаха упрекъ у никого, и азъ съмъ благодаренъ, че не чувамъ отъ лѣвицата нищо противъ полицейскитѣ органи.

По това питане се замѣси името на частно лице, което правило изнудвания и отмѣщения, но това е работа на сѣдилищата. Ако дѣйствително г. Геровъ е ималъ жбѣ, тѣй да кажемъ, на „Модерния театъръ“, ще се унае. Но едно нѣщо нека забѣлѣжа: телеграмата, която получихъ на 28 май отъ управлението на „Модерния театъръ“, не ми се хареса. Тя казва, че имало нѣкои лица, извѣстни на полицията и на комендантството, които дирижирали нѣкаква си агитация съ спекулативна цѣль, за да турятъ рѣка на „Модерния театъръ“, и че тая агитация отишла толкова далечъ, щото много отъ офицеритѣ вече били спечелени за тази патриотична кауза; заради туй управлението ме има отговоренъ за моралнитѣ и материялнитѣ врѣди. Щомъ прочетохъ тая телеграма, азъ веднага чрѣзъ градоначалника, изпратихъ извѣстие на управлението на „Модерния театъръ“, което увѣрено за съществуващо съзаклятие, трѣбва да затвори неа вечеръ вратитѣ на театра и да отложи прѣдставленията, за да мога да взема мѣрки; но то не ме послуша и пое отговорността за всѣка евентуалностъ; управлението отказа да изпѣлни моето искане и отвори вратитѣ на театра, на публиката. И така заинтересованитѣ, вѣроятно сѣ си купили билети и навлѣзли въ театра, тѣй щото, калето се е прѣдало отъжтрѣ. Вслѣдствие на това пострадаха инструменти и джамове, а пѣкъ менѣ се принесе неприятностъ, защото бѣхъ длъженъ да взема по-строги полицейски мѣрки и дори да си послужа съ войска, за да запазя живота на ония, които бѣха си платили входа, за да бждатъ залпапени.

Така се свърши тая манифестация въ София. Прѣдполага се, че около „Модерния театъръ“ има и съпернишки интереси. Ще ли се установи това, ще видимъ. Едно е чудно, че управлението на това акционерно дружество ще иска сега врѣди и загуби отъ държавата.

А. Малиновъ: Турко платещи.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да, турко платещи.

К. Лулчевъ: Не е турко платещи.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Въ провинцията, г. г. народни прѣдставители, тоже станаха опити да се завзематъ грѣцкитѣ църкви. Смѣшно е да ви кажа, че такава една църква се е отпела и въ Шуменъ. Не знамъ да-ли българскитѣ граждани сѣ подозирали за съществуването на грѣцка църква въ Шуменъ. Имало тамъ нѣкой си свещеникъ, останалъ по знамъ отъкога, и когато го заобиколили патриоти, повечето момчета, той избѣгалъ, напусналъ кѣщичката си и църквата и туй то. А църквата каква е, не знаа.

С. Салимовъ: Тя е една кѣща.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Не е важно това. Важното е сега, че азъ съмъ поканенъ съ нота отъ Гърция да платя загуби на този свещеникъ, защото вещитѣ му, които сѣ оцѣ-

нени на нѣколко хиляди лева, липсвали отъ кѣщи. (Смѣхъ) Ималъ ли е такива вещи или не, шумнелитѣ ще знаатъ.

Сѣщото е станало и въ Русчукъ — и тамъ е имало една грѣцка църква, и тамъ пакъ по сѣщия начинъ се завзема тя: събиратъ се граждани, заматъ църквата, отстраняватъ свещеника, готови български свещеници, прѣдварително калесали, се явяватъ тамъ, четатъ водосветъ и литургия, палятъ свѣщи, вдигатъ българското знаме надъ църквата и побѣдата готова!

Сѣщото е станало въ Созополъ — 20 души българи сѣ заели нѣколко църкви. И на въпроса ми: „Защо ви сѣ тѣзи църкви?“, отговарятъ ми: „Тѣ сѣ спорни, тѣ сѣ строени отъ нашитѣ бащи и дѣди, които сѣ давали пари за съграждането имъ. За доказателство ме канятъ да се справя въ кондикитѣ. Въ тѣхъ имало имената на българитѣ“. Забѣлѣжително е, че тѣзи наши съотечественици сѣ отъ опозицията; новитѣ църковни настоятели се състоятъ отъ лица принадлежащи на други партии.

А. Стамболийски: Значи, по-патриоти и отъ васъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Наши хора нѣма, при всичко че въ тия настоятелства не влизатъ лоши граждани.

Трѣбва да забѣлѣжа, че всичко е минало мирно и тихо. Излиза, че цѣлѣта имъ е била да прѣвзематъ църкви и нищо повече.

Прочее, положението на гърцитѣ не е застрашено отъ никого, тѣ сѣ дори прѣдизвикателни съ телеграмитѣ си до министерството. Вѣрно е, че ако въ Македония би се осмѣлили българитѣ да дадатъ оплаквания съ подобно съдържание, то би намѣрили несъмнѣно затворитѣ. У насъ, освѣнъ бититѣ стражари, на никого носе не сѣ окървавили. Това доказва трѣзвеността на българския народъ, и неговата голѣма толерантностъ. Вижда се, православнитѣ гърци у насъ не признаватъ, какво слѣдъ войната въ България ще има една православна църква, която ще признава нашата екзархия.

И тѣй, съ малкото мѣрки, които вземахме, се запази редътъ въ страната и не стана онова, което и г. Цановъ споменува. Опѣни се днешното болѣзнено положение и не се прѣдизвикаха усложнения. Толкозъ повече, че хилядитѣ бѣжанци у насъ се очудватъ на свободата, на която се радватъ гърцитѣ въ България. Ето защо тѣ питатъ: „Какъ е възможно да търпите да се разполагатъ у насъ и гърци, и други, когато ние бѣхме толкозъ притѣснени, гонени и изгезавани въ Македония?“. Не сѣ вѣрни слуховѣтѣ, че е имало изгезавани чужди на народа ни граждани. У насъ и турци и гърци живѣятъ свободно, наравно съ нашитѣ граждани-българи.

Не е вѣрно твърдението, че движението противъ гърцитѣ у насъ имало връзка съ движението въ Турция противъ гърцитѣ. Тамъ положението е съвършено друго. Система за прѣслѣдвания не съществува, макаръ че нашитѣ гърци сѣ отъ нашъ родъ.

А. Стамболийски: Тѣ сѣ по-опасни.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Сѣщи гърци отъ островитѣ или отъ Елада се знаатъ въ малкѣ размѣрѣ. За това у насъ движението, което се вижда въ турско противъ гърцитѣ, е немислимо.

Въ края на своя отговоръ нека кажа, че правителството ще вземе мѣрки, за да не се наруши мирътъ, ще вземе мѣрки за запазване живота и имота на всички. Тѣзи мѣрки нѣкои намиратъ слаби. Слаби или силни, тѣ сѣ въ крага на закона. Достатѣчно е да се обясни, че гражданитѣ трѣбва да бждатъ мирни и сами да не допускатъ произволитѣ. Поради

това, азъ не мога да осжда шефовеѣ на тритѣ наши групи, които сж отпразвили телеграма до своитѣ партизани съ прѣдупрѣдителна цѣль. Наистина тѣ осждатъ опозицията въ подстрѣкателство, но имаше се даѣни, че на много мѣста опозицията бѣ, която е подбутвала българскитѣ патриоти да не се страхуватъ отъ никого. Нека похваля социалиститѣ отъ Варна, които завчера сж държали събрание и сж осждали ония, които правятъ изстъпления въ случая. Вѣрвамъ, че и другитѣ политически партии ще направятъ сжщото. И това ще бѣде още едно доказателство, че цѣлнитѣ народѣ въ България не може да одобри никакви изстъпления и че той, напротивъ, е за реда и порядѣка въ страната. (Рѣкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Прѣдседателѣтъ: Има думата народнитѣ прѣдставители г. Найчо Цановъ, да каже доволенъ ли е отъ отговора на г. министъръ-прѣдседателя.

Н. Мушановъ: Азъ искамъ да отговоря, по съгласие съ г. Цанова.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Правилникѣтъ пълномощие не дава.

Прѣдседателѣтъ: Имате думата, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние бѣхме много доволни отъ г. министъръ-прѣдседателя, когато той отговаряше на първото питане, отпразнено до него отъ страна на единъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители. Азъ още тогава казахъ, че достойнитѣ сѣзѣ, съ който г. министърѣтъ отговори, може да задоволи и опозиционерѣ, защото, както ние, тѣй и той казваше, че никога българскитѣ правителства, нито българската властъ, комуто и да е принадлежала тя въ тая страна, не е искала да прѣслѣдва чуждитѣ елементи и да отива да конфискува свободата на съвѣстѣта. Езикѣтъ, слѣдователно, който се държа отъ г. министъръ-прѣдседателя задоволяваше всѣжѣто. Езикѣтъ му ни задоволи толкова повече, че за онази първа случка въ нашата страна г. министъръ-прѣдседателѣтъ заяви, че ще вземе най-строги мѣрки, за да не допусне повторението ѣ въ свободна България. Но когато на втория денъ ние бѣхме свидѣтели на онѣзи скандали, които станаха въ София на 27 май вечерѣта и като четохме ония извѣстия, които пристигаха отъ провинцията, безспорно, започнахме да се съмѣтаме и искаме г. министърѣтъ на вътрѣшнитѣ работи да вземе мѣрки, за да може да се прѣдотвратятъ нѣкои по-голѣми злини. Такива мѣрки по свѣдѣнията, които имамъ въ София за 27 май сж били взети отъ полицията и на 27 вечерѣта полицията въ столицата горѣ-долу се е държала добрѣ. Затуй въ тази вечеръ нищо скандално въ такива размѣри, както се е гласѣло не е могло да стане — ако не се лѣжа, само единъ магазинъ бѣ разбитъ. На 28 вечерѣта става именно оная голѣма случка, която доста позори държавата, въ която такива изстъпления може да ставатъ. И тамъ ние, г. г. народни прѣдставители, колкото и да ни е желанието да подкрѣпимъ българската властъ, не можемъ, прѣдъ видъ на ония доказателства, които имаме, че прѣзъ цѣлия денъ хората, които сж притежатели на „Модерния театъръ“ съ телеграми и други срѣдства съобщаватъ на г. министра, че вечерѣта се гласи отъ нѣкаква си тѣпла, или отъ нѣкакви „шайкаджии“, както ги наричатъ, нападение на „Модерния театъръ“ и казватъ: „Вземете мѣрки, за да може да се прѣдотврати този скандалъ“. Увѣренъ съмъ, че г. министъръ-прѣдседателѣтъ ги е взелъ; обаче оказа се вечерѣта, че властѣта, прѣдставлявана отъ администрацията — не зная колко е била силата

на войската да възпре скандала, защото и войска имало — по нашето разбиране не е могла достойно да си изпълни длѣжността. (Протести отъ дѣсницата)

Прѣдседателѣтъ: (Звъни)

Н. Мушановъ: Рѣдко има случаи, г. г. народни прѣдставители отъ болшинството, когато опозицията ще дойде въ своята цѣлостъ да ви иска да прилагате законитѣ на страната спрѣмо тѣпла, която буйствува, и вмѣсто вие да сте доволни, вие отивате да ни апострофирате. Азъ разбирамъ, че властѣта не изпълнява своята длѣжностъ, когато тя отива...

Нѣкой отъ дѣсницата: Вие искате да стане русенската сѣзѣ?

Н. Мушановъ: Да, както въ Русе властѣта не си изпълни достойно длѣжността. Но азъ смѣтамъ, че властѣта не изпълнява достойно длѣжността си, когато оставя първата вечеръ да убиятъ единъ отъ стражаритѣ, и втората вечеръ, когато остави да биятъ шестима души войници. Това е сжщо позоръ, г-да, за една държава, която иска редъ и порядѣкъ, която иска законностъ. Азъ, когато ще защитавамъ законностѣта и порядѣка, ще си избира срѣдствата, но никога нѣма да дамъ такова зрѣлище на свѣта: една тѣпла отъ 150 души да отива да разбива частни къщи въ София и, ако искате, да отива да парализира една политика на правителството. Това не може да бѣде.

И ако дѣйствително тази политика е сериозна и, както каза г. министъръ-прѣдседателѣтъ, че е отъ хората, които не плачатъ, а дѣйствуватъ, азъ не зная защо тогава вие отивате да сподѣляте оная погрѣшна теория на миналото, поддържана и днесъ отъ партиитѣ въ България, че не правителството е отговорно за погрома, а е отговорна опозицията, която не умѣяла да се държи. Азъ никога не съмъ сподѣлялъ тази теория, а винаги съмъ поддържалъ, че никога опозицията не може да бѣде отговорна. Но, г-да, вие отидохте да продължите онѣзи примѣри, вие отидохте да продължите една фалшива теория, защото отъ името на ваши трима видни хора, прѣдставители на партиитѣ, които управляватъ, излѣзе едно окръжно до цѣлия български народъ, въ което окръжно казватъ, че опозицията е причинителка на погрома съ цѣль да свалят правителството. Може ли отъ туй нѣщо по-скандално да става въ една страна? (Възражение отъ дѣсницата) И това окръжно сж го подписали г. г. Генадиевъ, Вачовъ и Сава Иванчовъ, прѣдставители на вашитѣ партии и прѣдседателѣтъ на Народното събрание.

Д-ръ Ф. Симеоновъ: Г. Мушановъ! Имате доказателства, че въ Бургазъ, Созополъ, Анхило, Месемврия сѣ демократи сж вършели тѣзи работи. Ще ви кажа имена.

В. Молловъ: Били ли сж демократи и въ „Модерния театъръ“?

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако това е така, азъ никога нѣма да се сѣрдя на г. министъръ-прѣдседателя, че уловилъ ѣ ухото демократѣ, който отива противъ законния редъ въ страната.

Нѣкой отъ дѣсницата: Тогава ще протестирате пакъ.

Д. Кьорчевъ: Г. прѣдседателю! Ново питане ли се прави?

Прѣдседателѣтъ: (Звъни)

Н. Мушановъ: Ние имаме законъ, който е общъ за всички въ страната — за радикали, демократи, либерали, социалисти и всички.

Д-ръ Ф. Симеоновъ: Искате да направимъ тъй, както направихте вие въ Русчукъ.

Н. Мушановъ: Колкото, г. г. народни прѣдставители, за позива, който чете г. министъръ-прѣдседателятъ, азъ не намирамъ нищо прѣстѣпно въ него и не намѣрвамъ, че българскитѣ граждани нѣматъ право да отиватъ на митингъ по какъвто и да е въпросъ.

Х. Набакчиевъ: Тамъ е началото на погромитѣ, г. Мушановъ — въ възбуждането, въ раздухването на шовинизма.

Н. Мушановъ: То не е начало на дѣло прѣстѣпно. Ако вие приемате тази теория, тогава на васъ трѣбва да запрѣтатъ всѣкакви митинги.

Прѣдседателятъ: Г. Мушановъ! Знаете, че правилникътъ ви дава петъ минути, за да обясните дали сте доволни, а вие продължавате и навлизате въ друга материя — това не може.

Н. Мушановъ: Свършвамъ, г. прѣдседателю. Ние сподѣляме законното възмущение, което г. министъръ-прѣдседателятъ има за случкитѣ, и ние сѣщо се възмущаваме. Искамъ да ви покажа въ този моментъ, че когато опозицията — пакъ ще повтора — въ рѣдки случаи иска да помогне на министъръ-прѣдседателя и на правителството за единъ законенъ редъ въ страната, . . .

Г. Кириковъ: Всички участвувате въ тѣзи работи и създавате движението, а сега ми говорите!

В. Молловъ: Създадохме движението?

Н. Мушановъ: . . . когато иска да поддържа правителството, въ това врѣме правителството не намира за нужно да почете опозицията, а напротивъ я прѣдизвиква съ едно писмо, отправено до народа. Азъ съмъ особено доволенъ отъ г. министъръ-прѣдседателя, който можа да даде такъвъ заслуженъ шамаръ на г. г. Генадиева, Вачова и Иванчова, които сж подписали туй писмо, защото той каза, че не сж направили добръ, и азъ вѣрвамъ, че народътъ ще оцѣни думитѣ на г. министъръ-прѣдседателя и ще разбере мотивитѣ на водителитѣ на третѣ партии.

Прѣдседателятъ: Ние отговаряме.

Н. Мушановъ: Относително въпроса, доколко ние можемъ да бъдемъ доволни, ще кажа слѣдното. Азъ щѣхъ да бъда доволенъ, ако бѣхъ видѣлъ г. министъръ-прѣдседателятъ да е подкрѣпилъ онова, което каза: че ще накаже причинителитѣ, дѣто не сж взели сериозни мѣрки въ града. Градоначалникътъ, който бѣше уволненъ, е възстановенъ на длъжностъ и на 29 май издава нова заповѣдъ като градоначалникъ. Излиза, че г. министъръ-прѣдседателятъ се е уплашилъ отъ мѣрките, които трѣбваше да вземе, за да поправи злото. Той въ туй отношение е повече плакалъ, отколкото дѣйствувалъ и затова нека ми бѣде позволено да не бъда съгласенъ съ него и да не съмъ доволенъ. Азъ ще направя интерпелация, за да дамъ възможностъ и тѣснитѣ социалисти да взематъ участие въ дебатитѣ и да обвинятъ опозицията, че тя участвувала въ погромитѣ.

Въ крайната лѣвица: Да, да,

А. Стамболийски: Г. прѣдседателю! Искамъ да кажа мнѣнието на нашата група по този въпросъ. Насъ поне не подозирате, че сме замѣсени въ антигрѣцкитѣ движения. (Глъчка)

Прѣдседателятъ: Врѣмето за питанията мина.

А. Стамболийски: Трѣбва поне да кажемъ двѣ думи.

Прѣдседателятъ: Пристѣпаме къмъ дневния редъ: обясненията на г. г. министритѣ по законопроекта за амнистията.

А. Стамболийски: (Възразява нѣщо)

Прѣдседателятъ: Нѣмате думата, г. Стамболийски.

А. Стамболийски: Отъ страна на нашата група ние порицаваме движението, подобенъ единъ редъ въ страната и искаме отъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи . . . (Глъчка)

Прѣдседателятъ: (Звъни) Народното събрание минава на дневенъ редъ. Приѣмамъ Ви да пазите редъ.

А. Стамболийски: Азъ допускамъ, че правителството не е замѣсено, но поне нѣкоя отъ групитѣ е замѣсена, и всички подозиратъ стамболовистската група. (Тропане отъ дѣсницата)

Прѣдседателятъ: (Продължително звъни) Прави Ви трета бѣлѣжка, г. Стамболийски. Съжалявамъ, че и сега ме принуждавате да вземамъ тѣзи мѣрки.

А. Ботевъ: Това е скандалъ отъ Ваша страна, г. прѣдседателю.

Прѣдседателятъ: Вие подчинявате ли се на правилника, или съ менъ ще се разправяте?

Има думата г. военниятъ министъръ по първия пунктъ отъ дневния редъ: продължение разискванията по законопроекта за амнистията.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ шестдневнитѣ дебати по амнистията се повдигнаха много въпроси отъ общественъ и специално отъ воененъ характеръ, по които азъ съмъ длъженъ да отговоря.

Прѣди да направя това, азъ искамъ да изкажа своята радостъ, която ме облада при тѣзи дебати, затова, че г. г. народнитѣ прѣдставители на всичкитѣ партии и групи се изказаха за въ полза на армията; всички пожелаха да имаме силна армия и здрава дисциплина. Това е много отраднo.

Ще започна, г-да, отъ войната. Понеже сѣ за войната говоримъ, азъ бихъ желалъ да започна отъ тамъ и да вървя по-нататъкъ по реда, както се задаваха въпроситѣ тукъ.

Войната е едно крайно срѣдство, както е извѣстно, въ ржцѣтѣ на политиката за достигане на държавни цѣли. Когато държавитѣ или народитѣ не могатъ да разрѣшатъ единъ въпросъ по миролюбивъ начинъ, тогава тѣ сж принудени да прибѣгнатъ до послѣдното срѣдство, а това срѣдство е войната. Безспорно, войната е едно голѣмо зло, но както отъ всѣбждѣ е признато, това зло е необходимо, защото нѣма друго срѣдство, което да разрѣшава или което да дава край на спороветѣ на двѣ държави, на два народа. Арбитритѣ, които сѣществуватъ за тая цѣль сж безсилни да изпълнятъ своето рѣшение, защото нѣма една сила, която да приведе въ изпълнение това рѣшение. Слѣдователно, войната е едно послѣдно срѣдство, къмъ което дипломацията прибѣгва, за да изпълни задачитѣ на държавата.

Между злините, безспорно, войната има и своите добри страни, защото независимо от това, че се разривават спорни въпроси между две държави, но се разривават и работи, които по еволюционен начин не биха могли да получат едно правилно и бързо разрешение. Войната може да се оправдае, когато е насочена за благородни цели, както напр. освобождението на един народ от чуждо иго, както беше войната за нашето освобождение, както беше последната война, за освобождението на нашите братя, освобождението изобщо и достигането на такива идеали, които се оправдават. Следователно, войната е едно явление твърде естествено, макар и да е лошо, но е необходимо, защото е най-могуществен цивилизатор в живота на народите.

Войната се прави с войска, с въоръжена сила. Тази въоръжена сила се състои от много елементи, между които преобладават два: единият елемент е моралният, а другият е материалният. Правственият елемент се състои от всички ония добродетели, които един народ може да има, това което се заблъзва в храбростта, самоотвержеността, в желанието на един човек да умре за едно висше благо, за един идеал. Във материалния елемент влизат много въпроси, каквито са: въоръжението, снаряжението на армията, обмундироването, конетът и т. н. Правственият елемент заема първо място за успеха в една война. Военните авторитети са дали три четвърти от успеха на войната върху правствения елемент, една четвърт оставят само за материалния елемент; следователно, народът, който нравствено стои високо, който се въодушевява от идеали, народът, който е създал армия с такива идеали, той е способен да извърши по-големи работи от друг един народ, който стои нравствено по-долу, но е материално по-добър. Примери в историята изобилствуват — вие ги знаете, няма нужда да ги повтарям — когато един народ много по-силен, по-богат в въоръжение и снаряжение, но по-беден в нравствения елемент, е бил победяван от друг, който е имал обратно положение. Правственият елемент в една армия се запазва и се насажда от дисциплината. Дисциплината е средството, което именно поддържа тази нравствена страна, и там, дето казват, че една армия е дисциплинирана, то значи, че тя нравствено стои високо и че има този важен елемент за победа. Първото условие за дисциплината, то е подчинение на всички воли, които съставляват армията, на една воля, защото успехът на победата зависи от тази една единствена воля, и колкото хората, които съставляват армията, са повече, толкова повече мърките за подчинение на тази воля трябва да бъдат по-силни, за да може да се постигне успех. Това подчинение на разните воли е било различно в разните времена и народи. Визмани са мърки да се възпитат хора да се подчиняват на тази единична воля по разни начини, в зависимост от интелекта, от развитието на народите. Едно време са възпитавали хората или са насаждали дисциплина с груби начини. По-нататък, когато тези народи в своята цивилизация и умствено развитие са отишли напред, тези мърки са станали по-човколюбиви, и най-после са отишли дотам, че дисциплината се е насаждала със убеждение, със съвест и с начини, които са били повече на чувствата на тези войски, които са съставлявали армията на народа. Изобщо, изказва се мнение, че когато народите са достигали до такова висше развитие, дисциплината трябва да тежи така, както пита, а не както хомота. Вие знаете, че щитът е по-достатъчен да запази телото на войника, отколкото хомотът, който измъчва телото на войника.

(Председателското място заема подпредседателят г. д-р С. Иванов)

Като направих едно такова теоретическо разглеждане върху значението на войната и на дисциплината, аз искам да приложа тези принципи към нашата война и към дисциплината на нашата армия. Войната, за да бъде успешна, преди всичко, трябва да бъде популярна, т. е. трябва народът да я иска, да бъде народът въодушевен от идеята, която ще се достигне от тази война, и тази идея да се предаде на армията, която е съставена от същия народ. Това е нравствената страна на народа, която е необходима, за да може войната да успее. Вие знаете, колко непопулярни войни са били изгубени за това, че народът не ги е искал, че неискането се е предало на войската и войската неохотно е изпълнявала заповедите на своите началници и, следователно, е отивала към поражение. Първата наша война беше ли популярна? Безспорно, беше, защото целият народ я искаше. Във моята част, която имах честта да командвам, в всичките периоди на двесте войни, се попадаха войници от всички течения на нашите партии; имаше и от крайните течения, които не се различаваха в своите действия от другите, които искаха да минат за патриоти. Така щото, в дивизията, която командвах, всички елементи еднакво се въодушевяваха от този дълг и искаха тази война.

За да може войната да успее, необходимо е още да се добием с съюзници или, ако би нашите събди да не искат съюз, поне да ги неутрализираме, т. е. да имаме работа само с един противник. Както от миналите дебати, така и от всичко онова, което се говори сега, в една и друга сесия, се вижда, че нашето правителство се е мъжило да дойде до разрешението на този въпрос. Доколко то е успяло, дали е могло да неутрализира, напр., Ромъния, или да сключи такъв съюз с нашите съюзници, че да не могат да ни изневерят, разбира се, аз не мога да кажа, защото вие назначихте анкета и тя ще се произнесе, доколко правителството успешно е разрешило този въпрос.

Войната трябва да бъде подготвена, освен политически и военно. Военно подготвяне на една война се смъта, когато армията е снабдена с всичко необходимо за воюване и за живяне и когато тя е въодушевена от идеали, които са двигатели за успеха на войната. Във първата война, казах, това го имаше, защото войната беше популярна. Същото ще кажа и за войската, защото и тя носеше това въодушевление, като почнем от старата граница, до стъните на Цариград. Вие видяхте, как нашите войници полетяха и въ малко време се озоваха там, и спечелиха такива победи, от които целият свят се удиви.

До пристигането въ Чатаалджа, нашата армия беше здрава, т. е. духът, тоя нравствен елемент, беше твърде висок, защото войната беше успешна, неприятелът отстъпваше и нашите войски не оставаше, освен да продължават противника. Когато пристигнахме на Чатаалджа и когато бяхме принудени по разни причини да спрем военните действия, тогава се породиха тези неприятности, за които става въпрос сега по проекта за амнистия и които именно ни занимават, т. е. отслабване на дисциплината и изпълване на известни неприятни инциденти, които показваха, че армията страда, че армията заболява. Аз няма да говоря и да обвинявам никого, защото войната се проточи толкова време, но фактът е, че от продължението на войната при едни неблагоприятни условия, каквито бяха на Чатаалджа, при отсъствие на хранителни средства, при лошо време, въ кал и студ, при върлуване на холера, естествено, се появи почва за заразата. Оставаше само да дойде временият бацил, за да може да се зарази организъмът на нашата войска и да заболя. Въ този случай дисциплина

плината трѣбва да се поддържа не само съ съвети, но вече и съ репресии; противъ врѣднитѣ бацили, които бѣха най-напрѣдъ у единични лица, трѣбваше да се прѣдприеме едно гонение, да се унижатъ, за да се запази дисциплината. Имаше случаи, казвамъ, отъ Чаталджа още, но въ втората война тѣзи случаи се продължиха. Бѣха взети нѣкои строги мѣрки, за които се оплакваха нѣкои отъ г. г. земеделцитѣ, които, обаче, трѣбваше да се оправдаятъ, защото трѣбваше да се запази здраво тѣлото на армията. Азъ знаа случаи, въ които нѣкои неблагонадежни хора разпространяваха, забиваха плакарди въ нашитѣ бивуаки нощно врѣме, които плакарди съдържаха въззвание къмъ войницитѣ, да захвърлятъ оржикето и да си отидатъ по домоветѣ. Това бѣше начало на неудоволствието въ нашата армия. Получаваха се писма отъ домоветѣ на войницитѣ, въ които писма се рисуваха много злѣ положението на тѣхнитѣ домашни въ България. Разказваха се много подозрителни нѣща и войницитѣ, възбудени отъ тѣзи прокламации, отъ тѣзи подканвания, проявиха противодисциплинарни дѣяния. Нашиятъ офицеръ се мъчеше, прѣди всичко, да употреби нравственитѣ срѣдства, т. е. съветитѣ, за да може войницитѣ да се повърнатъ въ положението, въ което бѣха най-напрѣдъ. Тѣзи срѣдства вие ги знаете, г-да; тѣ могатъ да влияятъ само дотогава, докогато е възможно, но когато прѣстанатъ да дѣйствуватъ, тогава сж оправдателни всички други мѣрки, за да се спаси армията. Най-напрѣдъ се появи негодувание въ единъ отъ полковетѣ, въ които влизаха силистренци. Вие помните, че се рѣшило да се даде Силистра, гражданитѣ отъ Силистра и околнитѣ села изказаха голѣмо негодувание и започнаха войницитѣ да изказватъ на началницитѣ си желание да отидатъ въ града си да уредятъ домашнитѣ си работи, защото, казваха имъ, че ромѣнскитѣ власти нѣма да имъ позволятъ да владѣятъ имотитѣ си, ако не прѣдставятъ документи, изобщо, ако не уредятъ домашнитѣ си работи. Началникътъ на дивизията, при прѣгледа на този полкъ, изслушва тѣхнитѣ оплаквания, и имъ обѣщава, че той ще уреди този въпросъ въ скоро врѣме, и се надѣва, че ще успѣе да имъ изходатайствува единъ отпускъ отъ 15—20 дена, колкото е нужно, за да могатъ да отидатъ въ Силистра и да си уредятъ своитѣ работи. И дѣйствително, началникътъ телеграфира, настоя и се получи обѣщаното разрѣшение на отпуски. Въ момента, когато щѣше да съобщи това рѣшение, получи се извѣстие, че нѣкои хора влизали въ полка и възползували отъ негодуванието на тѣзи силистренци, искали да образуватъ митинги, като имъ казвали, че началникътъ на дивизията нѣма да изгълби обѣщанието си, а сами трѣбва да се погрижатъ за това: „Оставете пушкитѣ, вървете си въ Силистра и си наредете работитѣ“. Началникътъ на дивизията отива да извѣсти това разрѣшение на полка; той чува на мѣстото, че въ полка ставатъ митинги, т. е. че войницитѣ се събиратъ на групи въ разни мѣста, въ горичкитѣ и разискватъ въпроса, какъ по-скоро да си отидатъ по домоветѣ, заповѣдва да се събере полкътъ и изказва своето съжаление прѣдъ войницитѣ, че въ момента, когато той е дошелъ да извѣсти тази радостна новина, тѣ сж били увлѣчени отъ нѣкои агитатори и сж опозорили името на полка. Всички излизатъ и заявяватъ: „Ние не сме виновни; ние очакваме това рѣшение и върваме, че ще може да се издѣйствува. Обаче, има нѣколко души, които, подъ прѣдлогъ, че ни заплашаватъ, искатъ да се възползуватъ да разбунтуватъ полка“. Веднага азъ повикахъ тѣзи бунтуници се; явиха се 12 души, които се дадоха подъ съдъ. Тоя полкъ оттогава стоя много чистъ и изпълни дълга си докрай, въпреки, че Силистра падна, въпреки това, че въ втората война се чува отзиви, че ромѣнитѣ настѣпили въ тѣхнитѣ земи и пра-

вили безобразия въ тѣхнитѣ домочадия. Така щото, виждате, г-да, какъ една възпитателна мѣрка повлия върху умоветѣ на войницитѣ. Обаче, началникътъ на дивизията не забрави да имъ спомене, че ако не се покорятъ на исканията на началството, има поставени батареи на позиция; тѣзи батареи ще откриятъ огънь срѣщу тѣхъ, и никой нѣма да съжали, ако бждатъ всички избити, защото България прѣтърпѣва най-критически минути и срамно е за българскитѣ войници, когато отечеството е въ опасност, да вършатъ такива прѣстѣпления; ако Силистра трѣбва да се даде на Ромѣния за общитѣ интереси на отечеството, трѣбва да се даде; българското правителство ще помисли за силистренци да имъ издѣйствува по-добри условия, а ние на всѣки случай трѣбва да се покоримъ на рѣшението на правителството, защото то, по политически съображения, е заставено да жертвува една частичка отъ нашето отечество за общото благо.

Агитациитѣ се продължиха въ много полкове на Чаталджа, но нѣмаха успѣхъ. Когато ние потеглихме за западната граница, тогава бунтоветѣ се усилиха, особено въ полковетѣ на IX-та дивизия. 33 и 34 полкове сж едни славни полкове въ нашата армия. Азъ ги командувахъ на чаталджанскитѣ позиции, когато намъ бѣше възложено да пазимъ главнитѣ сили на нашата армия, за да си почи- ватъ. Ние тогава стоиме на позиция, като очаквахме ежедневно нападение отъ страна на противника. Въ втората война, въ края на януарий мѣсець, тѣзи полкове заемаха позиция на Чаталтепе и Сиври-тепе въ централната частъ на чаталджанскитѣ позиции. Петъ дена тѣ отблъсваха атакитѣ на противника, нанесоха му голѣми жертви и не отстъпиха, докато не имъ се заповѣда, че задачата на авангардната дивизия е изпълнена и че тя трѣбва да мине на втора позиция. Тѣзи славни полкове погребяха своитѣ убити, прѣнесоха раненитѣ и слѣдъ това отстъпиха на втора позиция на нѣколко километра, безъ да оставятъ нито една спина въ ржцѣтъ на противника. Удивлението бѣше голѣмо, когато гледахме, какъ неприятелскитѣ снаряди се пукаха надъ тѣзи юнаци и тѣ не само не трепваха, но отиваха да контра-атакуватъ противника, така, както става на учение. Когато отидохме на западната граница, мене ме удиви извѣстието за бунтоветѣ и се питахъ, какъ тѣзи два полкове можаха да направятъ такива прѣстѣпления, да се бунтуватъ, да арестуватъ своитѣ офицери, да назначаватъ за свои офицери редници и да отказватъ да изпълняватъ всѣкава заповѣдъ на своето началство. Видно бѣ, че заразата бѣше намѣрила почва и се разпространила въ този здравъ организъмъ на инакъ много храбри, самотвержени, съ доказана опитност и прѣданостъ къмъ дѣлото хора. Слѣдъ като убѣдиха нѣкои или повечето отъ тѣхъ, че тѣхнитѣ работи сж лоши, тѣ минаха сръбската граница и участвуваха въ третата война, която не може да се каже война, защото тя въ сжщностъ бѣше единъ инцидентъ — отъ единъ пограниченъ инцидентъ се обърна на война. При все това, че тази война не бѣше популярна, тѣ, казвамъ, минаха сръбската граница, настѣпиха въ една много прѣсѣчена мѣстностъ, атакуваха противника, отблъснаха го, прѣвзеха, както ни е извѣстно, Княжевацъ и минаха по-нататѣкъ, като заплашиха Пиротъ и Нишъ. Това бѣше рѣшително дѣйствиe на нашитѣ армии, които бездѣйствуваха до това врѣме и които прѣнесоха голѣма полза, като разбиха тѣзи неприятелски части, които бѣха прѣдъ тѣхъ и се явиха на желѣзницата, която съединяваше Нишъ—Пиротъ съ Зайчаръ и Нишъ—Пиротъ съ Врания и по-нататѣкъ съ Скопие. Послѣдва втората заповѣдъ за отстъпление — тази фатална заповѣдъ, издадена не знамъ по какви политически съображения, може-би оправдателни — се отрази много злѣ на тѣзи юнаци. Тѣ трѣбваше да отстъ-

пять доброволно от тѣзи позиции, които бѣха взели, да оставятъ на противника всичко онова, което бѣха прѣвзели съ своята кръвъ, слѣдъ това пакъ да настѣпятъ, да отиватъ налѣво, надѣсно, додѣто най-послѣ и послѣдниятъ неприятелъ, петиятъ по редъ, се яви въ тѣхния грѣбъ. Когато тѣ получиша заповѣдъ отъ сръбската сѣверна граница да отидатъ къмъ другъ заплашванъ пунктъ, къмъ Мехомия, понеже гърците тамъ имаха успѣхъ, и да спратъ тѣхното движение, тѣзи войски пакъ се разбунтуваха, не искаха да върватъ по-нататъкъ, направиха едно голѣмо прѣстѣпление, което ще бѣде единъ позоръ, едно петно на нашата армия, не затова, че се разбѣгаха, не защото отидоха въ редоветъ на противника, но затова, защото заставиха съ оружие въ рѣка и своитѣ другари да се прѣдадатъ, заедно съ тѣзи побѣдоносни батареи, които дотогава порази- ваха неприятеля и които оставиха на новия против- никъ безъ всѣкакви жертви. Това бѣше за мое го- лѣмо удивление — азъ не ги командувахъ този пътъ — още една развала на тѣхната дисциплина.

Нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители при- писватъ причината за тази развала на политиче- скитѣ условия, на особеното положение, въ което бѣха поставени нашитѣ войски. Това е вѣрно, но не може отъ военна точка зрѣние да се оправдае, за- щото силната духомъ и дисциплинирана армия се познава, когато се намира въ опасностъ; затова тя се и възпитава — за да може да изпълни своята задача въ такива трудни врѣмена, да може да прѣ- възмогне всичкитѣ неслоди, които могатъ да се слу- чатъ въ военнo врѣме.

Г. г. народни прѣдставители! Това е грамадното количество войници, което ни занимава днесъ; за тѣхъ се отнася и амнистията, и азъ не бихъ пледи- ралъ за тѣхната кауза, ако нѣмаше причини за тѣх- ното оправдание. Тѣ дѣйствително бѣха изложени въ такова положение, въ каквото и най-смѣлитѣ, и най-храбри войски не сж били поставяни — въ та- кова едно отчаяно положение, въ каквото мъчно мо- гатъ да издържатъ напора на противника. Обаче, за честта на нашата армия, азъ казвамъ, че тѣ сж едно малцинство, защото имаше войски и полкове, които запазиха славата и достойнството на нашата армия и на българския народъ, полкове, които прѣдставля- ватъ болшинството отъ армията и които до послѣд- ния моментъ стояха на позицитѣ готови да се жертвуватъ. Азъ искамъ да ви прочета нѣколко те- леграми, за да видите въ какво положение се нами- раха другитѣ войски, които бѣха подложени на сж- щия тероръ, на сжщитѣ изтезания, на каквито бѣха изложени тѣзи нѣколко полка отъ онази дивизия. Дѣйствувахме между Кюстендилъ и Босилеградъ; противникътъ бѣше навлязълъ въ наша територия; изпратена бѣше една частъ войски да го изпѣдятъ отъ тамъ. Тѣзи войски съставени отъ части отъ Прѣ- славската и Дунавската дивизии и отъ части отъ Одринската бригада, се развърнаха, понесоха се на- прѣдъ, както обикновено се понасяха противъ първия неприятелъ, атакуваха сѣрбитѣ, взеха сума плѣнници, между които много офицери, и влѣзоха въ сръбска територия, за да ги гонятъ чакъ до долината на р. Пчиня. Имаше се надежда, че ще отидатъ по-ната- тъкъ, за да сжсжатъ сношенията на противника съ Враня, обаче въ този моментъ се получи онази фа- тална заповѣдъ да се върнатъ назадъ и да стоятъ на границата безъ да смѣятъ да отидатъ по-нататъкъ.

Отъ дѣсницата: Ц-ц-ц!

Д-ръ П. Джидровъ и Н. Цановъ: На коя дата?

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Ще ви дамъ обяснения. — На 16 юний, както знаете, се почна този инцидентъ — пограниченъ, както го нарекохъ — по цѣлата линия и трѣбваше всички войски да

върватъ напрѣдъ. Ние познахме настѣплението по- късно — додѣто втора и четвърта армии водѣха боеветѣ на южния фронтъ, третѣ други армии на сѣверъ, останаха въ бездѣйствие.

Г. Василевъ: Защо?

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Не зная защо. Азъ ви казахъ, че този въпросъ ще влѣзе въ анке- тата и тамъ ще се обясни. Съображенията не зная. Знаеше се само, че се е нарушила хармонията между войната и политиката, а когато тази хармония се наруши, естествено, не може да се очаква успѣхъ.

Т. Лукановъ: По този пунктъ има амнистия за лицата и анкетата ще бѣде безпрѣдметна.

Н. Цановъ: Азъ искахъ да кажете само датата на фаталната заповѣдъ, която споменахте.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: То бѣше на 18, за другитѣ двѣ армии. — Но, когато противни- цитѣ не спрѣха, както мислѣхме, а обявиха войната, атакуваха ни по цѣлата линия, естествено бѣ, че и ние трѣбваше да имъ отговоримъ. Въ нѣкои мѣста държахме отбранително положение, но въ нашия районъ — настѣпателно. Ние настѣпихме, обаче слѣдъ това пакъ ни казаха да отстѣпимъ и ние се върнахме назадъ къмъ границата.

А. Малиновъ: На 25 или на 26?

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Да, къмъ края на мѣсеца. — Тамъ на тѣзи позиции ние се окопахме и чакахме атакитѣ на противника. Когато сѣрбитѣ успѣха да отблъснатъ нашата четвърта ар- мия и когато почувствуваха опасностъ въ флангъ, по долината на р. Пчиня, вземаха голѣма частъ отъ армията си, която бѣше въ фронтъ на нашата чет- върта армия, прѣнесоха я сръщу насъ и почнаха да ни атакуватъ. Атакитѣ бѣха много яростни, не- приятелътъ бѣше отблъснатъ съ голѣми загуби. На- шитѣ останаха на позицитѣ си. Въ тоя моментъ се получи извѣстие, че ромжнитѣ — петиятъ неприя- телъ — настѣпватъ въ грѣба; войницитѣ получа- ваха писма, че тѣхнитѣ домове сж окупирани отъ ромжнитѣ. Можете да си прѣдставите какво бѣше душевното състояние на нашитѣ войници, когато узнаха, че ромжнитѣ сж навлязли въ тѣхнитѣ къщи; тѣ се питаха: „Защо ни сж тѣзи успѣхи? Когато ние на всѣка крачка имахме побѣди, а задъ насъ единъ новъ неприятелъ се прибавя“. Вие можете да си прѣдставите, че тѣ можеха да направятъ сж- щото, каквото направиха други полкове. Обаче, това не се случи — въздѣйствието на началствующитѣ лица, свѣтитѣ и обясненията, които имъ се дадоха, повлияха на тѣзи патриоти войници и тѣ останаха докрай да изпълнятъ своя дългъ.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Браво!

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Азъ ще ви прочета една телеграма отъ началника на диви- зията до командира на единъ отъ тѣзи славни пол- кове, които стоеха тамъ: (Чете)

„Командиру 19 полкъ, копие командиру първа бригада. Имамъ свѣдѣния, че духътъ на валия полкъ напослѣдъкъ е много отпадналъ и волѣдствие на това нѣкои войници сж дезертирвали. Това пе- чално явление въ полка, който си извоюва въ до- сегашнитѣ боеве такава слава не само въ дивизията, но и въ цѣлата наша армия, иде да затъмни всичко спечелено съ толкова жертви и то въ такъвъ мо- ментъ, когато ежечасно очакваме свършека на воен- нитѣ дѣйствия.

„Ще допуснете ли Вие и Вашият другари офицери и войници да падне позорът върху знамето Ви, което носи въ гърдите си толкова славни имена и дати? Ще ли този желъзен полк да трепне въ последната минута и съ единъ замахъ да изгуби спечелените досега лаври, и то прѣдъ единъ неприятелъ, който до вчера бѣгаше позорно прѣдъ васъ и ви се прѣдаваше на тѣли? Колкото фактите и да сѫ печални, но азъ не мога да допусна нито на минута, че полкътъ е дошълъ така скоро до положение да измѣни на клетвата си. Апелирамъ къмъ вашата доказана храбростъ, къмъ храбростта и патриотизма на вашите офицери и войници и рѣшително Ви призовавамъ всички васъ, славни и непобѣдими шумени, въ тѣзи сждбоносни за нашето отечество врѣмена, да се проникнете дълбоко отъ своя дългъ и да се отърсите отъ това врѣдно униение, което се е загигидило въ душите на нѣкои страхливци. Въодушевете се отъ вашето минало величие и недѣлите допуска противника ни крачка напредъ. Вашата позиция е силна и при едно по-големо упорство отъ страна на полка, вие можете да се държите успѣшно срѣщу по-многочисленъ противникъ. Въкакво напущане на позицията безъ заповѣдъ ще изложи на опасностъ всичката наша артилерия и ще прѣдизвика напущането на цѣлата позиция на армията. Надѣя се, че всички вие ще оцените тази важностъ и ще употребите всички усилия, за да не падне никакво петно на полка, на знамето, на Васъ лично и на вашите сѣмейства.

„Ако, обаче, въпреки моята надежда и очакване, нѣкоя ваша частъ трепне и обърне грѣбъ на противника, то азъ ще заповѣдамъ на артилерията отъ тилната позиция да открие огънь срѣщу тия малодушни измѣнници и съ сила да ги повърне на мѣстата имъ. Но дано побѣдителитъ при Ески-Полосъ, Петра, Караагачъ и пр. не ме принудятъ да прибѣгвамъ къмъ такива нежелателни мѣрки и да оставятъ само на неприятеля да се ползува отъ тѣзи срѣдства срѣщу своята пѣхота“.

Когато ние настѣпяхме и сърбитъ отстъпяха, противникътъ прѣкратаваше своя артилерийски огънь и го обръщаше къмъ своята пѣхота, да я застави да спрѣ, и тя дѣйствително спираше, залѣгаше, но не откриваше огънь срѣщу насъ, защото се боеше, че и ние ще ѝ откриемъ такъвъ. Тогава нашиятъ настѣпяха отново, сръбската пѣхота започваше отново да отстъпва, залѣгаше и неприятелътъ прѣкратаваше огъня срѣщу насъ, прѣставаше да стрѣля и пакъ откриваше артилерийски огънь срѣщу своята пѣхота. Нашиятъ войници, вериги, резерви минаваха прѣзъ тѣхните редове, тѣ се прѣструваха на убити и ранени, и слѣдъ като се убѣждаваха, че сѫ осигурени, че нашиятъ войски сѫ отишли напредъ и че тѣхниятъ артилерийски огънь нѣма да ги безпокои, вдигаха се и се прѣдаваха. Това именно искахме да напомнимъ на нашиятъ войници — какъ неприятелската артилерия заставяваше своята халтава пѣхота да не отстъпва; това бѣ алюзията, която се правѣше на нашиятъ войници. Въ заключение (Чете): „Прѣдлагамъ ви да прочетете настоящето на офицеритъ и войницитъ отъ полка и да вземете всички мѣрки за прѣкратаването на отлѣпки, за повдигането духа на хората ви“. Слѣдъ това, веднага послѣдва отговоръ отъ командира на полка до командира на бригадата. (Чете): „Донасямъ Ви, г. полковникъ, че отъ личното ми разузнаване, недоволницитъ войници, които получили писма отъ домашнитъ си за ромжското нашествие въ селата имъ и искаха да си отидатъ, въ болшинството си, на брой 50 войника, сѫ били отъ новодошлитъ за попълване на полка.

„Тайното прѣдписане отъ началника на дивизията подъ № 4380 прочетохъ прѣдъ чиноветъ отъ полка на 18 т. м., като го изслушаха съ съязи на очи,

всички ми заявиха, че нѣматъ нищо общо съ тѣзи страхливци, а че тѣ докрай твърдо ще стоятъ на поста си и нѣма да позволятъ на тѣзи новодошли да почернятъ славата имъ.

„Дѣйствително, изпратенитъ прѣзъ миналия и този мѣсець войници отъ 24-а, 3-а и 19-а допълняюща дружина за попълване на полка сѫ свършено съ слаба подготовка и дисциплина; полкътъ не е ималъ възможностъ въ това кратко врѣме нито да ги обучава, нито да имъ присади този високъ духъ на самопожертвуване, съ който се отличаватъ войницитъ отъ стария съставъ.

„Отъ началото на тази война въ полка е имало въ неизвѣстностъ и избѣгали всичко 82 войника и тѣ сѫ въ болшинството си отъ новодошлитъ, които искаха да опозорятъ славата на полка и които нѣмаха нищо общо съ героитъ при Ески-Полосъ, Петра, Караагачъ и Чатаалджа. Последнитъ и въ сегашната война при атакитъ за завладѣването на Църноокъ, Арнаутска-могила, в. Голѣмъ и в. Китка, показваха нечувана храбростъ.

„Сѣга полкътъ е чистъ съ отсъствието на паразититъ страхливци, указани по-горѣ и чиноветъ, както досега, сѫ готови съ още по-големо ожесточение да се биятъ съ противника за възвеличаване славата на прѣстола и отечеството“. Ето, г-да, какви бѣха полковетъ, които останаха докрай твърди на своята клетва и вѣрни на своя дългъ. Азъ желая, г-да, да се гордѣте съ такава армия, защото българскиятъ народъ заслужава да има такива синове. (Ржкопѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Кой бѣха причинитъ, щото въ нѣкои отъ полковетъ, съставени отъ сѣщитъ тѣзи български синове, полкове отъ една и сѣща армия, да има такава една разлика въ дисциплината, такъвъ единъ упадѣкъ, а въ всичкитъ други полкове да има единъ такъвъ голѣмъ възвишенъ духъ? Казахъ ги: втората война не бѣше популярна, а за успѣха на една война, прѣди всичко, необходимо е, щото тя да бѣде популярна, т. е. да се обявя, както се полага за обявяването на една война.

Кой е кривъ за това, азъ не зная, не мога собствено да кажа — анкетата ще покаже, кои бѣха криви по този въпросъ — обаче ще кажа колкото зная, че искаха да се направятъ нѣкакви погранични инциденти, за да може да се въздѣйствува на противникитъ да приематъ тѣзи условия, които се налагаха по трактатитъ, които тѣ бѣха сключили съ насъ. Но когато така се е мислило, азъ мисля, че се направи голѣма погрѣшка, дѣто се остави армията разхвърлена въ една кордонна линия отъ Дунава до Бѣло море. Който и да бѣдѣше, той трѣбваше да очаква, че слѣдъ инцидентитъ можеше да настанатъ по-сериозни работи, защото противникитъ ни, както се разбира по-послѣ, бѣха се организирали добръ, бѣха съсрѣдоточили силитъ си, бѣха сключили съюзъ и само такава единъ моментъ да атакуватъ нашата изморена и измжчена армия. При всичко, казвамъ, че войната не бѣше популярна, болшинството отъ полковетъ отъ нашата армия изпълниха своя дългъ, т. е. послушаха своитъ началници и не посегнаха на тѣхъ тѣй, както посегнаха нѣкои други полкове.

Причинитъ, г-да, на тѣзи посѣгания сѫ въ упадѣка на дисциплината. Безспорно, навсѣкждѣ имаше почва да се развива този зловрѣденъ бацилъ, но тоя бацилъ намѣри на тази почва мѣсто за развитие, защото липсваха началствующитъ лица. Тѣзи герои офицери, които толкова несправедливо се нападатъ и които собствено сѫ прѣзирани отъ нѣкои хора отъ нашето общество, успѣха да възпитатъ цѣло едно поколѣние отъ нашия народъ. Въпреки това, че тѣ бѣха хулени и нападани, тѣ безропотно и самоотвержено изгнѣняваха своя дългъ къмъ отечеството си. Наричани не знамъ какви си, тѣ не пожалиха труда си да подготвятъ цѣли 35 набора — едно голѣмо поколѣ-

ние, и да създадат от този довчерашен робски народ един силен народ, да му вдъхнат любов към отечеството и към своя дълг и да създадат от него такава една армия, която със своите победи очуди цял свят. Цели 35 години този скромен труженик на българския народ работи, неуморно обучава, възпитава българските младежи, докато да създаде такава армия. Офицерството в българската армия цели 35 години насажда този настъпателен дух, с който се отличаваша нашата армия и от който копие сега търсят не само малките, но и големите народи, защото редици са в историята примърите, когато една армия в няколко недъли да премине такова пространство, да разсее един противник, който се считаше много по-силен и да достигне до стъпните на Цариград. Офицерството възпитава своите ученици, които излязоха достойни ученици на учителите си — възпитава ги в мирно време, и ги води достойно в време на войната. То показва примъри на самоотверженост, показва примъри на самопожертвуване. Примърите, г-да, изобилствуват и аз ще ви ги кажа.

Българското офицерство показва не само, че е добър учител и възпитател на своите ученици, но и че е добър водач. То жертвува много от себе си в първата война, но в втората война жертвите между офицерите бяха още по-големи. При обявяването на първата война, когато ентусиазмът в войската беше много голем, войниците слушаха съветите и командите на офицерите, нямаше нужда да си оставят местата и да излизат и отиват на напред. В втората война, когато духът отслабна, нашето офицерство трябваше да покаже примър, трябваше да излезе напред от окопите и да повее войската си, да ги реморкира, тъй да се каже, следи себе си. Тъй бяха първата цел на неприятелските куршуми и заради това в тази краткосрочна война с сърбите и герците, офицерството даде много по-големи жертви, отколкото в първата, много по-дългосрочна война. От 2.597 офицери от действителната армия, събрани за двесте войни имаме убити и умрели от рани 211 души. От 5.516 запасни офицери имаме убити и умрели от рани и болести 353. Процентно: от действителната армия имаме 8-13%, а от запасните офицери — 6-43%. По-нататък, юнкерите, тези достойни чада на Марса, въодушевени от това учение, което са учили в нашия храм — Военното училище — се показваха още по-достойни ученици на своите учители. Тия млади и пъргави хора, въодушевени от идеята за общото благо на отечеството, предвождаха своите части, като винаги стояха на напред. Тъй дадохме най-големи жертви от всички — 12%. Г-да! Това е една голяма цифра, която никое съсловие, никой чин в една армия не са давали. В резултат имаме следното. Общо за двесте войни от действителните офицери са паднали убити и умрели 8-13%, от запасните — 6-4%; ранени от действителните офицери — 24% и от запасните — 18%; войници убити и умрели 6-73% и ранени 11%. Както виждате, г-да, на офицерите от действителната армия, на които главно се падна всичката тежест от войната и които съставляват много малко малцинство, се падна голямата заслуга да жертвуват себе си за благо на отечеството. Тоя най-голям процент показва, доколко нашият офицер е бил добросъвестен при изпълнението на своя дълг. Обаче, намърха се хора, които да го наричат наемен. Аз съм възмущен отхвърлям тая клевета. Наемен не е българският офицер. Българският офицер е също български гражданин, но който, вместо да бъде чиновник, търговец, е офицер, назначен е да възпитава младежта за защита на отечеството. Нашите офицери не са имали отечество, наемните офицери са били с един господар срещу друг

и един ден, когато интересите им диктуват, отивали да служат при противния господар, за да се бият срещу първия. Българският офицер, изстискан като лимон в младите години, с една скромна заплата...

От лъвия център: Ц-ц-ц!

Министър генерал Н. Бояджиев: Сравнително.

Министър Н. Апостолов: Че каква заплата получава един подпоручик?

Министър генерал Н. Бояджиев: Г-да! Аз казвам сравнително. Може да получава повече сравнително вас, сравнително други, сравнително чиновниците, но като сравните заплатата на българския офицер с заплатата на ромънския...

А. Стамболийски: Не на ромънския само, а и на сръбския, защото богатствата на Ромъния са други. Ние ще ви приведем примъри от сръбския бюджет и ще видите, че заплатите на нашите офицери са много по-големи от ония на сръбските. Аз искам да Ви запитам, г. министре, за тая статистика, която Вие изнасяте, защото хвърляте сина върху дълността на запасното офицерство. Аз мисля, че в тази статистика влизат и всички ония запасни, бивши действителни офицери, които са били в тила на армията. Затуй е малък процентът.

Министър генерал Н. Бояджиев: Г-не! Аз не хвърлям сина върху никого.

А. Стамболийски: Със Вашата статистика я хвърляте.

Министър генерал Н. Бояджиев: Аз давам право на заслугите на всички. Всички еднакво заслужиха на общото дѣло: и офицерите, и подофицерите, и войниците. Всички бяха труженици на общото дѣло, всички изпълниха своя дълг. Едни са дали повече жертви, други — по-малко, но аз ви цитирам тези проценти, за да видите, че офицерите си изпълниха дълга не по-зле от другите, и че те не са такива, каквито искат да ги представят някои. Това ми е целта. Скромна заплата аз казвам сравнително, защото, когато дойде да разглеждаме бюджета, ще ви докажа, че сръбските офицери, за които говорят, че са получавали много по-малки заплати, че са получавали малки дневни и т. н., в мирно време получават много по-големи заплати от българските.

А. Стамболийски: Добре, ние ще видим тая смятка. Сръбският бюджет е у нас.

Министър генерал Н. Бояджиев: В сръбския бюджет действително чистата заплата е показана по-малка. Един генерал там получава 10.000 л., а у нас по бюджета получава 12.000 л., обаче, това е всичкото, което получава един наш генерал. Като му отнемеме одръжките, те едвам ще дойдат 9—10 хиляди лева. Сръбският генерал, освен дѣто има ординарец, получава пари за прислуга, за наем, получава известно възнаграждение за коня, получава квартирни, получава пари за дърва. Нашият офицер не получава такива извънредни пари. При разглеждането на бюджета, както ви казах, аз ще изброя подробно, какво получава сръбският генерал. На един сръбски генерал се пада една сума от 15 хиляди лева.

Д-ръ П. Джидров: Там има малко генерали.

Министър генерал Н. Бояджиев: Сега са повече.

Министъръ Н. Апостоловъ: Да изколяме нашитѣ да станатъ по-малко.

Г. Василевъ: Срѣбскитѣ офицери иматъ дългове и това ги застави да образуватъ военна лига, ние не желаемъ това.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Не важи, да-ли тамъ генералитѣ сж много или малко. Азъ искамъ да констатирамъ факта. Не искамъ да кажа, че българскиятъ офицеръ е недоволенъ отъ това, което получава, или че се оплаква, а искамъ да кажа, че въ сравнение съ други, той получава по-малко. Нападкитѣ противъ офицеритѣ, че тѣ получаватъ грамадни заплати, сж несправедливи. Може да ми се възрази, че никой отъ чиновницитѣ не получава такава заплата, че онѣзи отъ тѣхъ, които биха могли да се прѣдадатъ на тѣзи занятия ще бждатъ много по-богати, защото между самитѣ тѣзи скромни земледѣлци, бакали, занаятчии и други има много по-богати отъ генералитѣ.

Отъ лѣвия центъръ: А-а-а!

Министъръ Н. Апостоловъ: Между васъ нѣма богати, това е вѣрно!

Д. Теневъ: Генералитѣ купуватъ сега цѣли села въ новитѣ земи.

А. Стамболийски: Първитѣ прѣдприемачи въ България сж запасни офицери.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля ви се, г-да, пазете тишина.

А. Ботевъ: Кажете нѣщо за Рачо Петровъ, г. генерале.

С. Златевъ: И за генералъ Дикова.

Министъръ Н. Апостоловъ: Рачо Петровъ никога не е получавалъ заплата като генералъ.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Г-да! Посочватъ ми се лица, които не сж си изпълнили дълга. За съжаление, трѣбва да призная, че има такива лица. Признавамъ. Не съставлява за мене нѣкакво стѣснение, като признавамъ една истина, че мнозина офицери не изпълниха своя дългъ. За това съжалявамъ; обаче стадо безъ мърша не бива.

Н. Мушановъ: Изключението не е правило.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Болшинството изпълни своя дългъ.

В. Милевъ: Това е вѣрно.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Онова меншество нѣма нищо общо съ болшинството, което изпълни дълга си. И чудно аслж пѣше да бжде, г-да, ако се кажеше, че цѣлиятъ български офицерски корпусъ е изпълнилъ своя дългъ. Това е едно изключение, което никоя армия, даже най-побѣдоносната, не е могла да даде.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това никой не е и казвалъ, противъ офицеритѣ изобщо.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Но за офицеритѣ тукъ вне говорихте много обидни думи.

Слѣдъ катастрофата всичко стовариха на офицеритѣ. Голѣма частъ отъ пресата, голѣма частъ отъ нашето общество, за съжаление, се изказа въ такава смисълъ, че искаше да хвърли вината за нещастията върху офицерството.

С. Златевъ: Не е вѣрно, г. министре. Обществото казва, че армията си изпълни задачата, но дипломатията разруши всичко спечелено. Туй бѣше обществено мнѣние.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, моля.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ първитѣ боеве, които станана най-напрѣдъ на границата, а слѣдъ това на главната линия Люле-Бургазъ—Кара-агачъ и Бунаръ-Хисаръ, нашата армия прѣтърпѣ голѣми загуби. Сражението при Люле-Бургазъ—Бунаръ-Хисаръ е едно отъ главнитѣ сражения, което рѣши съдбата на цѣлата война. Тамъ, главно, бѣше побѣденъ, съкрушенъ противникътъ, тамъ той можа да даде и послѣдното си съпротивление. Неприятелътъ бѣше тамъ доста силенъ, да не кажа по-силенъ и отъ насъ. Обаче, благодарение, казвамъ, на настѣпателния духъ на нашата армия, той бѣше съкрушенъ. За това сражение се хвърлиха извѣстни обвинения върху нашата войска — по политически съображения, разбира се — че тя не могла да създаде единъ Седанъ, т. е. една катастрофа за турската армия, да я унищожи, и когато отидемъ на Чаталджа и Цариградъ, да не срѣцнемъ никакво съпротивление. Това може да се каже само отъ онѣзи, които не сж вземали участие въ това сражение и които не знаятъ, какво е било положението на двѣтѣ страни.

Министъръ Н. Апостоловъ: И които бѣха пратени въ Македония съ 60 л. дневни.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Азъ не от казвамъ, че и тамъ сж станали грѣшки, че биха могли да бждатъ получени по-добри резултати, обаче безъ грѣшки никѣдъ не става. Нашитѣ командующи армитѣ, генералитѣ, толкова можаха да направятъ. Тѣ произхождатъ отъ българския народъ, тѣ сж съ сжщитѣ недостатъци и прѣимущества, и това направиха. Но азъ ще ви кажа, че тѣ направиха много гѣщо. Въ тази атака една дивизия само въ двудневния бой за завладѣването на неприятелската позиция при Кара-агачъ, имаше загуби 7.200 войници, и половината съставъ отъ всичкитѣ офицери на дивизията. Това е една голѣма загуба, която се е давала само въ голѣмитѣ сражения и която е рѣдкостъ въ историята, освѣнъ ако оставимъ, разбира се, старитѣ врѣмена, когато войницитѣ сж отивали съ брадви да си кълцатъ главитѣ единъ на другъ. Вие имате единъ примѣръ въ историята. Въ врѣме на пуническитѣ войни, въ сражението при Канна между римскитѣ легиони и войскитѣ на Анибала, римлянитѣ броеха 80 хиляди души, а картагенянитѣ — около 50 хиляди. Картагенянитѣ можаха да обиколятъ противника и съ изкусно движение да го набиятъ така, че 70 хиляди отъ 80-тѣ хиляди паднаха на бойното поле. Това е едно сражение на герои. Само 10 хиляди души можаха да се спасятъ и да занесатъ печалната вѣстъ на римския сенатъ, който деоношно бодърствуваше и чакаше резултата отъ тази война. Тѣ сж рѣдки сражения, защото сега, при, всичко че се казва, че машинитѣ сж усъвършенствувани, че огнестрѣлното оръжие принася голѣми врѣди и т. н., обаче загубитѣ по количество сж много по-малки, понеже отъ далече се стрѣля и хората могатъ да се скриватъ, когато тамъ трѣбваше да се излѣзе лице съ лице, да се дойде единъ до другъ, съ брадви да

се бият, и войниците не сж могли да се спасят сь бѣгство, защото дрехитѣ имъ сж били тежки, та не сж могли да бѣгатъ. Нашето сражение при Люле-Бургазъ е едно отъ рѣдкитѣ въ историята на новитѣ войни. Тази дивизия, която даде жертви $\frac{1}{3}$, може да се каже, отъ своя съставъ, въодушевена отъ този настѣпателенъ духъ, можа да направи още едно усилие, да отиде напредъ по посока на Мухтаръ-наша, който се биеше срѣщу V-та дивизия и който искаше да я наддѣлѣ, за да може отъ тамъ да нападне нашия лѣвъ флангъ, да се бие още три дена при Чонгура срѣщу 17-и корпусъ и да даде нови жертви, и по такъвъ начинъ да се спаси положението. Вие виждате, въ какво положение се намираха нашитѣ войски. На конецъ е висѣло дѣлото, и ако не е била тази храбростъ отъ страна на нашитѣ офицери и войници, можехме да изгубимъ това сражение, защото противникътъ бѣше по-силенъ. Виждамъ г. Ляпчева иронически да се подсмива, но, ако се отнася до това, . . .

А. Ляпчевъ: Не се отнася до това, г. министре. Съвсѣмъ за друго се смѣя, не на Васъ. Г. Мушановъ казва, че дрѣнговци били вжтрѣ, та му е приятно. (Смѣхъ)

Д-ръ Н. Санаровъ: Били отъ Дрѣново — това е причината на смѣха.

Министъръ Н. Апостоловъ: Локаленъ патриотизъмъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, тишина, г-да!

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Слѣдъ като половината отъ състава на офицеритѣ и $\frac{1}{3}$ отъ войницитѣ липсваха, войскитѣ настѣпиха къмъ Чаталджа. Естествено е, че когато началствующитѣ лица, т. е. учители, липсватъ и когато има елементи, които подбуждатъ невиннитѣ войници да се породи тази зараза, която се разпространи по-нататкъ и въ другитѣ полкове, нашето офицерство, изгубило половината си съставъ, не можеше да упражнява този контролъ и да дава този примѣръ, който бѣше необходимъ и който бѣше даванъ въ мирно и военно врѣме до Чаталджа. И безъ това нашиятъ офицерски корпусъ бѣше въ много малъкъ съставъ. До края на втората война, слѣдъ като се произведоха и подофицеритѣ въ подпоручници, ние имаме всичко, дѣйствующи офицери 2500 и запасни офицери — 5500, тѣй щото, всичко имаме около 8.000 души офицери — много малко; тѣ трѣбваше да бждатъ 12—13 хиляди, за да попълнимъ състава на всички части, тѣй, както се полага споредъ щатовѣтѣ и споредъ уставитѣ.

В. Молловъ: Само офицеритѣ отъ линията, разбира се.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Не, азъ говоря за всички.

В. Молловъ: И тиловитѣ офицери?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Да, и тиловитѣ офицери.

А. Малиновъ: Че отъ дѣ ги извадиха нѣкои 12—14 хиляди?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Имаме голѣмъ недостатокъ на офицери. — Послѣ дойде идеята на главната квартира, г-да, да увеличи войскитѣ още повече. Понеже ние имаме нови подда-

ници, сформироваха се одринска, сѣрска и драмска бригади, които искаха кадъръ. Отъ този малкъ съставъ, вземаха се офицери и подофицери отъ полковетѣ и се придадоха къмъ тѣхъ, и по такъвъ начинъ кадърътъ се ослаби още повече; и слѣдъ това, разбира се, нѣма да бжде чудно, ако въ нѣкои и други полкове не можа да се запази дисциплината, защото нейната основа липсваше.

Съ това, г-да, азъ свършвамъ кратитѣ и така разбъркано съ положението на нашата войска и съ директното причинитѣ за разклатването на нашата дисциплина.

Сега ще пристѣпя къмъ сжщността на работата, т. е. къмъ въпроса за амнистията. Азъ нѣма да говоря по него подробно, защото моятъ колега г. Поповъ, като специалистъ по правото, ще ви разясни по-подробно. Азъ ще изложа въпроса принципиално. Моето желание е напълно сходно съ желанието на правителството, на моитѣ другари отъ кабинета, да се амнистиратъ масата войници, т. е. тѣзи, които сж дѣйствували неумышлено, тѣзи, които станаха жертва на подбудителитѣ, а да се накажатъ само подбудителитѣ. Азъ ви казахъ моитѣ съображения. Тѣзи два славни полка, положението на които трѣба да се оплаква, които дадоха такива жертви въ първата война, които така се отличиха, бѣха подвеждени да правятъ прѣстѣпления; арестуваха своитѣ офицери, прѣдадоха се позорно на неприятеля, който не се биеше, не стрѣляше. По-голѣмата частъ отъ тѣхъ, масата, сж невинни, защото се намѣриха въ едно такова умствено и душевно положение, въ каквото дѣйствително мжчно може и най-добриятъ човѣкъ да издържи. Душата на тѣзи войници бѣше разстроена и всѣки паразитъ, който се залѣпѣше на тѣхъ, можеше да произвежда своята зараза. Произведоха го онѣзи, които забиваха плакарди въ нашитѣ биваци въ Чаталджа; тукъ вече го произведоха въ по-голѣма степенъ. Кои сж тѣ, сждѣтъ ще покаже. Азъ не искамъ да хвърлямъ вина нито на одного, нито на друго. Азъ зная, че всички партии желаятъ доброто на армията. Азъ не допущамъ, че тукъ е имало единъ, тѣй да се каже, комплотъ противъ цѣлата армия. Туй сж били отдѣлни единици, които сж дали просторъ на своя инстинктъ за самосъхранение, за да запазятъ кожата си, за да запазятъ себе си. Тѣ подвлѣкоха други, като викаха: „Когато има повече войници, тогава наказанието е по-малко, или пъкъ на-да-ли ще могатъ да ни уловятъ, затова гледайте, момчета, да се съберете, колкото се може повече; тогава не могатъ ни направи нищо“, както и въ дѣйствителностъ излиза. Имало е интеллигентни хора, които сж подчуввали тѣзи войници да правятъ прѣстѣпления.

Г. Маджунковъ: Въ затвора всички сж селяни.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Азъ виждамъ, че Вие, г-не, се сърдите, неприятно Ви е. Но ако Ви е неприятно, то значи, че не сте правъ, като ми възражавате. Азъ казвамъ — и никого не посочвамъ — за да може единъ човѣкъ да разбере, че когато масово се бунтуватъ, наказание нѣма да има, или че не ще може да се уловятъ виновнитѣ, то значи, че е имало хора, които много добръ сж разбирали законитѣ.

Г. Маджунковъ: Всички сж подвеждени като подбудители.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: И тѣй, г-да, моето желание е такова: да се накажатъ виновнитѣ, тѣзи, които сж извършили подбудителството, тѣзи, които сж сѣяли зловрѣдния бацилъ, които сж развращавали умишлено нашата дисциплина, а онѣзи, които станаха жертва, да бждатъ простени. Това

е мосто ходатайство. И азъ се надѣвамъ, че когато законопроектътъ се разгледа въ комисията, ние ще поправимъ нѣкои работи, които, може-би, неумишлено или набърза рѣка сж вмъкнати. Ще ги поправимъ, като се придържаме о този принципъ.

Г. Василевъ: Кажете, г. министре, какъ мислите за офицеритѣ и лѣкаритѣ, а не само за войницитѣ.

П. Генадиевъ: Въ комисията ще се каже това.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Въ комисията ще говоримъ по това. Азъ, г-да, не мога да се придържамъ въ онази крайностъ, която казваше: никаква милостъ не трѣбва да се дава. Азъ съ удоволствие бихъ пригърналъ идеята на онѣзи, които викаха да се простятъ всичкитѣ. Има и такива, които искатъ прощаване, макаръ само на войницитѣ. И азъ бихъ извикалъ заедно съ тѣхъ, да възтържествува принципътъ на правосъдието, *fiat justitia, regeat mundus*, но азъ не съмъ съгласенъ съ тѣхъ, защото и самитѣ тѣ, които изказаха тѣзи противорѣчиви и крайни желанія, пакъ различаватъ, пакъ намиратъ нѣкои статии, по които не трѣбва да се амнистиратъ виновницитѣ. Амнистиранитѣ, ще бѣдатъ ли тѣ офицери, или войници или пъкъ чиновници, то е сѣ едно — значи, тукъ принципътъ е да се даде амнистия, но ограничена амнистия.

Азъ не съмъ съгласенъ съ онѣзи, които отиватъ до другата крайностъ, т. е. да се амнистиратъ всички войници; едната крайностъ е да се амнистиратъ всички, а другата — да не се амнистира никой. Ние избираме срѣдното и съ него ще вървимъ. Солидарни сме въ кабинета по този въпросъ, и азъ продължавамъ да съмъ на сѣщото мнѣние. Надѣвамъ се, че въ комисията ще проучимъ този въпросъ, ще го поправимъ, но ще се придържаме къмъ този принципъ: масата да бѣде оправдана, а виновнитѣ подбудители да получатъ своето наказание. (Ржонглѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

И. х. Ивановъ: За американцитѣ не казахте нищо, г. министре.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Давамъ 10 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: (Звъни) Сѣданието продължава.

Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми се падна само юридическата частъ на този въпросъ. Мойтъ уважаемъ колега, г. министърътъ на войната, даде всичкитѣ обясненія, които сж убѣдили правителството по принципъ да приеме амнистията. На мене, слѣдователно, остава другата частъ на въпроса: да обясня прѣдъ почитаемото Сѣбрание, какво разбира правителството подъ думата „пълна амнистия“ и докъдѣ ще се простре тая амнистия, съгласно законопроекта, който е прѣдставенъ на вашето разглеждане.

Г. г. народни прѣдставители! Въ дебатитѣ, които слушахте ние, въ рѣчитѣ на ораторитѣ, които разгледахъ въпроса подробно, не се чу никакво юридическо обяснение на въпроса за амнистията. Ние имаме двѣ прѣдложения отъ опозицията и единъ законопроектъ на правителството, които посвятъ заглавие: законопроектъ или прѣдложение за пълна

амнистия на тѣзи прѣстѣпни дѣяния, които законопроектътъ или прѣдложенията прѣдвиждатъ. Интересенъ е въпросътъ, какво ще разберемъ подъ думата „пълна амнистия“. То е твърдѣ интересно, защото, когато сѣднитѣ почнатъ да прилагатъ закона, тѣ трѣбва да знаятъ точно волята на законодателя; тѣ ще си изпълняватъ точно своя дългъ, ако разбиратъ тая воля, и слѣдъ като прѣцѣнятъ фактитѣ, които ще разгледатъ, добросъвестно ще приложатъ закона.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ си дадохъ трудъ да видя, какво е разбиралъ нашиятъ законодатель подъ думата амнистия, какъ той я е схващалъ и, най-послѣ, какъ се схваща тя въ литературата, въ правната наука, и какъ я схващаме ние тукъ, въ Народното сѣбрание. Искамъ да обясня, какъ азъ схващамъ това понятие и, ако се приеме законопроектътъ и стане законъ, какъ бихъ желалъ да се прилага той, какъ да се разбира той терминъ. Вие чухте, какво се каза тукъ за амнистията — да се туря едно було на всичко минало. Единъ ораторъ тукъ се произнесе: „Турете було на всичко минало“. Другъ единъ ораторъ ви цитира опрѣдѣлението на думата амнистия отъ *Grande Encyclopédie française*, точно както е тамъ; и азъ съмъ прочелъ това опрѣдѣление, но то не ме задоволи, затова, защото тя е обща енциклопедия, и колкото и да е творение добро, когато опрѣдѣля юридически понятия, въ нея има само общо казано: да се забравятъ обвиненіята, да се забравятъ извѣстни прѣстѣпления или прѣстѣпници, съ цѣлъ да се даде миръ на страната. Това опрѣдѣление не задоволява единъ юристъ. Сжщо, ако минете въ (*The Great British Encyclopidie*) прочутата английска енциклопедия, тамъ ще намѣрите по-точно опрѣдѣление, което сжщо не е достатъчно за единъ юристъ, защото тамъ ще намѣрите да се казва, че амнистията е единъ актъ на върховната властъ, съ който актъ виновнитѣ се обръщатъ въ невинни. Въ сжщностъ много по-точно опрѣдѣление отъ горното, но пакъ не изразява всичко онова, което трѣбва да знае единъ юристъ, когато прилага закона. Защото да прѣобърнешъ единъ виновенъ въ невиновенъ, това още не значи, че всичко си казалъ; можешъ да обърнешъ въ невиновенъ нѣкого, като не му приложишъ наказанието, но когато едно прѣстѣпление се извърши, освѣтъ наказанието, има и други послѣдствия. Ще слѣдва ли отъ амнистията реабилитация, напр., ще слѣдва ли да се простятъ сѣдебнитѣ разноси, ще слѣдва ли да се простятъ врѣдитѣ и загубитѣ, причинени отъ прѣстѣпното дѣяние, въ какъвъ размѣръ ще се разбира този терминъ? Азъ намѣрихъ най-добро опрѣдѣление на амнистията въ нѣмската литература, г-да. Аслж нѣмцитѣ сж винаги точни и ясни въ опрѣдѣлянето си, и когато азъ въ този законопроектъ поставихъ думата „пълна амнистия“ ще кажа какво мисля. Ако Народното сѣбрание възприеме този обемъ на амнистия, който азъ разбирамъ, въ законопроекта ще останатъ думитѣ „пълна амнистия“; ако ли не възприеме това понятие, както азъ го разбирамъ, тогава комисията ще трѣбва да изхвърли думитѣ „пълна амнистия“ и да остане само думата „амнистия“. Понятията помилване и амнистия сж близки помежду си. Едно врѣме, когато монархътъ е носилъ държавната властъ, когато не е имало парламентъ, нѣмало е и нужда юристътъ да се мъчи да опрѣдѣля това понятие, да дири критериумъ, за да различава помилване отъ амнистия, защото и помилването, и амнистията сж се давали отъ монарха чрѣзъ извѣстни писма. Въ Франция, напр., монархътъ *le roi* е давалъ *lettres de grâce, de pardon, de remission, de commutation, d'abolition*, когато сж се унищожавали окончателно всичкитѣ резултати на едно прѣстѣпно дѣяние съ всичкитѣ му послѣд-

ствия, но понеже той го е издавалъ, издавалъ го е за едно прѣстѣпление или за извѣстни конкретно опрѣдѣлени прѣстѣпления, или въобще безъ да гледа, кои сж тѣзи, на които ще се отразятъ тѣзи постановления, и нѣмало е толкова нужда юриститѣ да дирятъ да опрѣдѣлятъ тѣзи понятия. Обаче, когато вече се явяватъ парламентитѣ, и когато властѣта почва да се дѣли на законодателна и изпълнителна, когато амнистията вече трѣбва да влѣзе подъ понятието на законъ, тогава вече юриститѣ почватъ да дирятъ точно границата между помилването и амнистията, и оттогава ние виждаме по-добра обработка на това понятие.

Ако се прослѣдятъ добритѣ автори въ нѣмската литература, каквито сж, напр., Виндингъ, добъръ юристъ, извѣстенъ на всички, Иелинекъ, Лабанъ, Хесаеръ, Цорнъ, Иерингъ и много други, ще видите, че тѣ иматъ установени понятия, и спорътъ имъ е само въ гражданската сфера на послѣдствията за амнистията, а иначе, тѣ като опрѣдѣлятъ, какво е понятието помилване, обобщаватъ го, вмѣсто да бѣде въ единъ случай, да бѣде въ категория случай взета абстрактно, и вие ще имате амнистия. Значи, ако знаете понятието помилване, лесно ще минете къмъ понятието амнистия. Ето какъ се опрѣдѣля, напр., отъ тѣзи автори понятието амнистия. Послѣ ще кажа, какъ опрѣдѣля Битеръ понятието амнистия, което азъ вземамъ. Той казва най-напрѣдъ, какво е помилване: (Чете) „*Begnädigung ist gänzliche oder teilweise aufhebung der Rechtsfolgen einer strafbaren Handlung durch einen ausserordentlichen Willensakt des Trägers der Staatsgewalt*“. Помилването, казва той, е актъ на *Willensakt* на носителя на държавната властъ, и актъ извънреденъ, *ausserordentlichen*, не е обикновенъ; то става извънредно. Значи, прѣди всичко, помилването трѣбва да бѣде актъ на носителя на държавната властъ и да бѣде извънреденъ актъ, да не бѣде редовна дѣйностъ на законодателя и този актъ да унищожава или всичкитѣ, или частъ отъ правнитѣ послѣдствия на едно прѣстѣпно дѣяние; забвѣждате „или всичкитѣ или частъ отъ правнитѣ послѣдствия, породени отъ едно прѣстѣпно дѣяние“. Тукъ сж всичкитѣ елементи на помилването. Нѣма да бѣде помилване, ако то не става чрезъ актъ на носителя на държавната властъ; нѣма да бѣде помилване, ако то е редовенъ актъ, както всичкитѣ актове на законодателя, а трѣбва да бѣде извънреденъ актъ; нѣма да бѣде помилване, ако не унищожава поне частъ отъ послѣдствията на едно прѣстѣпно дѣяние. Но за да бѣде амнистия, то трѣбва да се разпростира вече поне на една категория отъ прѣстѣпни дѣяния или поне абстрактно да се приеме отъ законодателя, безъ да има конкретенъ случай, да се казва: Никола Ивановъ извършилъ кражба тамъ, еди-кой си денъ, на еди-както си осъденъ, за това азъ го помилвамъ. То е конкретенъ случай, който трѣбва да мине въ изпълнителната властъ. Когато, обаче, законодателятъ мине на абстракция, на обективни правоотношения и вземе да амнистира поне една категория отъ прѣстѣпленията, тогава вече ние имаме работа съ амнистия. Ето какъ казва този сжщиятъ авторъ *Bitter Handwörterbuch der Preussischen Staatsverwaltung*, и ми се струва, че това е най-добротъ опрѣдѣление, което е далъ. (Чете) „*Erstreckt sich die Begnadigung nicht auf einen bestimmten Fall*“ — разпространява се помилването не върху единъ само опрѣдѣленъ случай — „*sondern allgemein auf gewisse Kategorien strafbaren Handlungen oder straffälliger Personen*“ — но на една опрѣдѣлена поне категория отъ прѣстѣпни дѣяния или подлежащи на наказание лица — „*so wird dieselbe als Amnestie bezeichnet*“ — тогава, казва, това помилване се нарича амнистия. Значи, трѣбва да се прави голѣма разлика между помилва-

нето и амнистията. И сега вече тамъ, дѣто има парламенти, амнистията е прерогатива на парламента, на законодателната властъ, а помилването е прерогатива на изпълнителната властъ, на носителя на държавната властъ, както се казва. Какъ се разпрѣдѣля носителѣтъ на тази властъ, то зависи отъ конституциитѣ; ако е монархия, нѣма защо да се разправяме, но ако е парламентъ, който е обсебилъ правото, безъ обсеждането му да не може да се приеме законъ, то вече има и правото на амнистия. Всички конституции не даватъ това право, разбира се, тѣ сж отъ кралско начало, но то значи, че още парламентитѣ не е издигналъ да може да обхваща правото си — дѣто има законъ, безъ негово обсеждане да не може държавниятъ глава да го осмъществи.

Така, казвамъ, като разсуждаваме, ние ще се попитаме послѣ: какви правни послѣдствия има едно дѣяние, и помилването кои отъ тѣхъ унищожава, амнистията кои унищожава, а пълната или съвършената амнистия или *abolitio*, дѣто казватъ, какво е то, какво то унищожава. Г. г. народни прѣдставители! Нашитѣ закони, вече е извѣстно, било ако вземемъ наказателния законъ, заедно съ закона за углавното сждопроизводство, като сравните военно-наказателния законъ съ военно-сждбения законъ, като влѣзете въ областѣта на нашата конституция и разгледате всички тѣзи съответствующи по въпроса членове, а именно отъ конституцията чл. чл. 14, 15, 16, 154, 159, вие тамъ ще видите, че вече нашитѣ закони още въ основния законъ правятъ разлика между помилване и амнистия. Голѣма разлика правятъ. Тамъ ясно е указано, че помилването е право на изпълнителната властъ, а амнистията — на законодателната властъ; ясно прогледва това отъ тѣхъ. Изключение се прави, когато се помилва министъръ. Тогава изпълнителната властъ сама нѣма думата, тамъ трѣбва пакъ законодателната властъ да се произнесе, но въ сжщностъ това произнасяне трѣбва да става съ рѣшение, ако точно държимъ смѣтка, а не съ законъ, защото това помилване е конкретно, тѣй сжщо както всички помилвания; разликата е само тая, че тукъ министъръ се сжди, министъръ е осъденъ, министъръ се помилва, а тамъ се помилва другъ нѣкой гражданинъ. Това е ясно.

Какви сж послѣдствията отъ едно прѣстѣпление? Прѣди всичко, като се извърши едно прѣстѣпно дѣяние, всички знаете, че ще настѣпи наказанието. Наказанията какви сж, то е извѣстно за юриститѣ. Тѣ ще се отнасятъ до отнимането или на животъ, или на свобода, или на имотъ, и ще бждатъ наредени, както се редятъ на главни, второстепенни и т. н. Въ нашия наказателенъ законъ имаме, напр., главни и допълнителни наказания, а въ военно-наказателния законъ ние имаме углавни и изправителни. Но и тукъ, и тамъ ние имаме и други послѣдствия — лишение отъ политически права; и тукъ, и тамъ ние имаме граждански послѣдствия — врѣди и загуби, породени отъ прѣстѣпното дѣяние. Значи, послѣдствието на едно прѣстѣпно дѣяние не е само наказанието, ами има и лишение отъ политически и граждански права, има и гражданска отговорност, отговорностъ въ сферата на гражданското право. Всички тѣзи послѣдствия, сега, унищожаватъ ли се съ помилването? Не. Нашитѣ закони съ помилването унищожаватъ само наказанието, и повече нищо. Когато се касае за помилване, унищожава се наказанието или се смекчава наказанието, но политическитѣ и гражданскитѣ права не се унищожаватъ. Само по себе си помилването, значи, се отличава отъ амнистията и по съдържание по своето послѣдствие; то не дава реабилитация. Достатъчно е да се прочете гл. X отъ наказателния законъ, за да видите, че азъ съмъ правъ, защото тамъ се казва, слѣдъ като се помилва нѣкой, трѣбватъ му петъ години, десетъ го-

дини, споредъ това, да-ли е рецидивистъ или не, и три или шестъ години, за да може той да се реабилитира, т. е. неговиятъ личенъ статусъ да дойде въ положение, въ каквото е билъ прѣди да извърши той прѣстѣпното дѣяние, и трѣбва маса форми за това, маса условия: да е живѣлъ въ общината най-малко 2—3 години, да вземе отъ тамъ удостовѣреніе, че с ималъ добро поведение, да се вземе миѣнието на началника, да се вземе миѣнието на мировия съдия, да отиде до прокурора при окръжния съдъ, а той отъ тамъ да прѣпраща книгата въ аелелацията, да се произнесе аелелацията, а пъкъ може и да не се произнесе, и т. н., за да може да се възстановятъ правата на единъ гражданинъ, който е билъ осѣденъ и помилванъ. Значи, правното послѣдствие на помилването е много по-ограничено, отколкото на амнистията. Щомъ е прѣди всички амнистия, щомъ самата дума се каже, тя влѣче не само отмиѣнение на наказанието, но и отмиѣнение на правнитѣ послѣдствия, които се отнасятъ до личния статусъ, т. е. реабилитира го. Не може единъ амнистиранъ човѣкъ да отива отново да дири всички тѣзи форми и да стои, да чака петъ години, за да му се възстановятъ правата. Значи, подпадне ли подъ амнистия, той е реабилитиранъ. Значи, послѣдствията на амнистията сж по-обширни, и тѣй разбирамъ този законопроектъ: онѣзи, които ще се амнистиратъ, подпаднатъ ли подъ амнистия, тѣ иматъ реабилитация, тѣ иматъ възстановени своитѣ права, граждански и политически. Така щото, въ комисията, който не е съгласенъ съ това, да знае, че азъ така мисля.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Така мислимъ всички.

Министъръ Х. Поповъ: Който е съгласенъ, ще мисли така.

Д-ръ П. Джидровъ: По този въпросъ даже споръ не се е породилъ.

Министъръ Х. Поповъ: Подиръ това ще се яви другъ въпросъ, за породенитѣ отъ прѣстѣпното дѣяние врѣди и загуби. Г. г. народни прѣдставители! Общото понятие на амнистия не се простира до тамъ, и много автори спорятъ по това: трѣбва ли амнистията да закача и врѣдитѣ и загубитѣ, породени отъ прѣстѣпно дѣяние или не трѣбва.

Д-ръ П. Джидровъ: Тѣ си оставатъ, по общото признание на авторитѣ. Гражданскитѣ послѣдници си оставатъ.

Министъръ Х. Поповъ: Сега, въпросътъ е, какъ ще рѣшимъ ние. Обикновено амнистията не ги закача, но когато качете пълна амнистия, abolitio, тя ги закача. Сега, напр., въ моя законопроектъ ще видите, че се опрощаватъ всички прѣстѣпления по гл. VII, а въ гл. VIII има такова прѣстѣпление: взелъ солдатинътъ пушката и я хвърлил, не я прѣдалъ, други вещи не е прѣдалъ; той, освѣнъ че се наказва, трѣбва и да възстанови врѣдитѣ и загубитѣ. Има и други послѣдствия. Да не говоримъ сега какво може да се породи отъ едно прѣстѣпление. Но по военно-наказателния законъ повечето сж такива. Има повѣрени казионни вещи, има цѣности, които войникътъ трѣбва да пази. Едно прѣстѣпление извършено така, не може да се отиде до тамъ, щото да се унищожатъ породенитѣ врѣди и загуби, да се унищожатъ послѣдствието му отъ гражданската сфера. Но, както виждате въ законопроекта, за прѣстѣпленията по гл. гл. VIII, IX, X отъ втория раздѣлъ отъ военно-наказателния законъ, дѣто сж всички користни прѣстѣпления, нѣма амнистия. Послѣ, и за прѣстѣпленията по третия раздѣлъ на военно-наказателния законъ, дѣто сж тѣй нареченитѣ господарствени

прѣстѣпления, и тамъ не амнистирамъ, освѣнъ чл. 236, и то само за обикновенитѣ прѣстѣпници, а под-судителитѣ не се амнистиратъ. Та, като съмъ ималъ това прѣдъ видъ, азъ нарекохъ този законопроектъ пълна амнистия. Азъ тѣй го разбирамъ, но какъ ще го разберете вие и да-ли азъ ще се съглася, то ще стане въ комисията, защото не го правя въпросъ на довъріе. За насъ е важно да се приеме по принципъ законопроектътъ; оттамъ нататѣкъ всички въ комисията ще гледаме да го натѣкнимъ, да бждемъ всички горѣ-долу съгласни. Но идеята ми е тази, че нашата амнистия, ще бжде пълна амнистия abolitio, ще унищожатъ и послѣдствията отъ гражданската сфера. Сега, когато дойдемъ да разсѣждаваме по статитѣ една по една, можемъ да се спремъ на нѣкои статии, които може да ни повдигнатъ споръ, и ако почитаемото Събрание се установи на нѣкой възгледъ да изключи нѣщо отъ това, което амнистираме, азъ нѣма да го правя въпросъ. Въ всѣки случай законопроектътъ има тази цѣль: да унищожатъ всичкитѣ послѣдствия на тѣзи прѣстѣпни дѣяния, които Народното събрание благоволи да ги амнистира. Ето, казвамъ, това считахъ за необходимо да обясня на почитаемото Събрание, какво разбирамъ подъ думата „пълна амнистия“. И ако Събранието не се съгласи съ това, то по принципъ пакъ ще приеме законопроекта, а въ комисията, чрѣзъ своитѣ прѣдставители, може да повдигне въпросъ, и отсега общавамъ, че каквото рѣши комисията ще бжда съгласенъ. Ако ли се убѣди тя, че въ тази амнистия трѣбва така да се постѣпи, то е най-добрѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Понеже законътъ за амнистията е много важенъ въ днешно врѣме, както и всѣкога, по днесъ вълнува обществото, дадохъ си трудъ да видя, нашиятъ законодатель какво е правилъ съ амнистиятѣ, и имамъ тукъ всичкитѣ амнистии, извлѣчени, като почнете отъ 1881 г. дори до послѣдната, и виждамъ, че има прѣди всичко неясни понятия въ терминологията му: постановления, рѣшения, законъ, пълна амнистия, пълна и съвършена амнистия — една терминология съвършено неясна. Туй показва, че не сме имали ясно понятие въ парламента за амнистията и помилването, и дѣто трѣбва да се нарече помилване, тамъ срѣщаме законъ, и наопаки, дѣто трѣбва да е законъ, тамъ е рѣшение, и т. н. Но, отъ 1894 г. установено е въ нашето Народно събрание понятието, че само законъ се нарича; нѣма вече ни постановление, ни рѣшение и т. н. Азъ бихъ възстаналъ противъ тази практика само въ туй отношение, че тя законъ ще се нарича, но когато се касае за извѣстено конкретно прѣстѣпление, трѣбвало би да се нарече рѣшение, защото законътъ трѣбва да се отнася, както и другъ пътъ съмъ ималъ случай да говоря, до абстрактни правоотношения, обективно право, а пъкъ за субективното право трѣбва рѣшение. И съ това ще се показва, че парламентътъ е въ изключителното свое право да се занимае съ изключително субективни правоотношения. За министритѣ именно това е.

Слѣдъ тѣзи понятия, дохожда въпросътъ, какво е припудило правителството да даде тази амнистия, за която азъ ви разправамъ, има ли причина да прибѣгне то къмъ извънредентъ законодателенъ актъ или не. Г. г. народни прѣдставители. Въ мотивитѣ е казано, че има обективни причини, които сж създали прѣстѣпникътъ отъ нашия добръ гражданинъ и храбъръ солдатинъ. Въ съзнанието на правителството е това понятие, че маса отъ тѣзи прѣстѣпници днесъ, ако не бѣха подхвърлени подъ дѣйствието на тѣзи грозни условия, които настѣпиха, нѣмаше да бждатъ прѣстѣпници. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, не сме се излѣгали въ това понятие, въ тази прѣдѣлка на нѣщата, защото въ рѣчитѣ на всички оратори, отъ крайната лѣвица до дѣсницата, всѣкѣждъ проглеждаше, че амнистията по принципъ

трѣбва да се приеме. Отъ това нѣма изключение. Нѣкои искатъ да кажатъ, че г. Такевъ не иска амнистия и по принципъ. Азъ слушахъ неговата рѣчь — азъ и всички други слушахъ — и мисля, че не е така. И той по принципъ я допусна, а само за нѣкои статии се съпротиви, но по принципъ той каза: това добръ, онова добръ, но ст. ст. 177, 173, 172, 156, изобщо противъ нѣкои статии той възстана. То е другъ въпросъ, защото всички възставаме като дойдемъ изобщо до въпроса, какво трѣбва да обхване амнистията, тамъ нѣма пълно съгласие въ Народното събрание. Пълното обаче съгласие на Народното събрание е, че всички по принципъ допускатъ амнистията, а туй означава, че въ Народното събрание има пълно съзнание, безъ изключение, че има у насъ прѣстѣпници, които заслужаватъ да се амнистиратъ затуй, защото тѣ при нормални условия не биха били прѣстѣпници. Така схващамъ азъ това положение. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да се съгласимъ съ това. Ние можемъ да споримъ въ бъдеще — и отсега сме почнали — кой е виновенъ, бившето ли правителство, настоящето ли правителство, другъ ли нѣкой, или трети. Който ще да е виновниятъ, армията обаче не е виновна. Това е ясно. Нашата армия си изпълни дълга напълно, и това е именно, което азъ твърдя днесъ въ Народното събрание. Ако има вина нѣкъдѣ, тя е вънъ отъ армията, не е въ нашата армия, защото, както чухте отъ уважаемия колега, който е водилъ частъ отъ тази армия — и вие добръ знаете това — армията е изпълнила своя дългъ повече, отколкото трѣбва, но ѝ създадохме такива условия, които не бѣше възможно да се прѣодолѣятъ. Създаде ги този, които носѣше суверинитета. Тукъ нѣма разлика, кой е билъ тогава министъръ, тукъ е държавата; тя въ онова врѣме, когато се бѣше нашиятъ солдатинъ, създаде тѣзи условия. Правителството ли тогава ги създаде, оппозицията ли, която е била, пресата ли, който ще да ги е създалъ, но създадохме се условия за прѣстѣпления, ерго, то е достатъчно за насъ да си обяснимъ, че армията не е виновна, че тя е турена въ условия такива, че не бѣше възможно да не направи прѣстѣпления. А щомъ сме убѣдени въ туй, намъ се налага амнистията, защото да носимъ суверинитетъ само и да не прѣпѣнявашъ обстоятелствата, когато наказвашъ своитѣ граждани, то е повече отъ прѣстѣпление. Значи, съзнава ли носителътъ на суверинитета, именно Народното събрание и правителството, днесъ, че вината не е въ армията, а условията за прѣстѣпностъ сѣ дошли отвънъ, той е длъженъ да даде амнистия, безъ понасятъ да разсѣждава, защото гражданитѣ сѣ наказва, когато той живѣе и работи при обикновени условия, а когато му създадешъ условия, за да стане прѣстѣпникъ, трѣбва да го амнистирашъ. Съ какво? Съ извънреденъ актъ. Не държатъ смѣтка за това, че амнистията е извънреденъ актъ; тя не е обикновенъ актъ, та да се мисли, какво ще произведе въ обществото, какъ ще повлияе. Извънреднитѣ актове не влияятъ много. Всѣки съзнава, че тѣ единъжъ ставатъ, може да станатъ и по-послѣ, но не е редовно, не може да се знае кога ще станатъ. Въобще презумпцията е, че нѣма и да станатъ и че може и да не се повтарятъ. Въ Англия отъ Георги II, който царува въ XVIII вѣкъ, оттогава нѣма друга амнистия, тая е последна. Но кой знае коя наша амнистия ще бѣде последна. Знаемъ ли? Така щото, азъ не се боя отъ тѣзи възражения, които се правятъ: какво ще стане съ армията, когато ние ще простимъ бѣгълцитѣ? Нѣма какво да стане. Така ако се разсѣждава, азъ ще ви увѣря, че тогава ни една амнистия отъ тѣзи, които сѣ дадени отъ нашия законодатель, не издържа критика. Ами какво ще стане, питамъ азъ, съ единъ народъ, който си изпѣжда царя, княза, държавния глава, и вие амнистирате прѣ-

стѣпника? Има ли за единъ младъ народъ по-грозно прѣстѣпление отъ това? Сътресения, емиграции, всевъзможни работи, цѣлата страна 15 години не може да се умири. При все това амнистирахъ. Защо? Защото се дири умиротворение на страната. Можеше ли да се каже, че вие щомъ амнистирате, това постоянно ще става? Виждате, че не става. Не става, защото то е единъ актъ извънреденъ. Вземете, г. г. народни прѣдставители, напр., амнистията, дадена въ 1901 г. Ней искахъ да бѣше ималъ прѣдъ видъ особено г. Такевъ, защото той много говори, какво ще стане съ армията, ако вие амнистирате одного, който, напр., ударилъ своя началникъ. Той го говорѣше за лѣвата страна, защото тукъ не амнистираме ние, но въ всѣки случай бѣше много остъръ. Какво ще стане? Нѣма нищо да стане, ви казвамъ азъ. Защото какво стана съ туй, че въ 1901 г. — и Вие, г. Такевъ, сте гласували за нея, тогава бѣхте тукъ народняци, цанковисти и демократи — вие сте амнистирали прѣстѣпления по чл. чл. 120, 124, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 151, 152 — тия, противъ които вие възставате сега — 154, 167, 172, 173, 174, 236 п. п. 3, 5, 6 — сега дѣто възстанахте противъ него — 247 248 — убийство, умислено и прѣдумислено — 249, 250, 256, 263, 264, 265, 266, 267, 268 и пр. — цѣлиятъ наказателенъ законъ, може да се каже.

М. Такевъ: Какво общо има това съ онова? Онова бѣше едно движение на народа, масово. То нѣма нищо общо съ амнистията на войницитѣ и офицеритѣ.

Министъръ Х. Поповъ: Вѣрно е, че бѣше едно движение, никой нѣма да го оспори. Но движението имаше за цѣлъ да сваля правителството на Радославова и да дойде, напр., Каравеловъ. Само отъ това се създаде то. Прѣдставете си тогава единъ гражданинъ, който си е седѣлъ въ кѣщи — не сте го взели вие да го карате на Чаталджа, не сте му създали тия условия, които му се създадохъ — седѣлъ си въ кѣщи и казвалъ: „Нѣма да се боря. Dura lex, sed lex: и законътъ за десетъка да се изпълни като всѣки законъ“. И щѣше да се свърши. Не, понеже се е борилъ съ Радославова, то тогава ако е убилъ, ако е запалилъ, каквото и прѣстѣпление да е направилъ, вие го опрощавате, даже ако е убилъ капитанинъ, както е случаятъ съ Стоянова, и т. н. Защо го простихте? Той е пакъ народътъ, тѣй както вие го вземате, той е сѣщиятъ въоръженъ народъ, но той е сега на Чаталджа, пѣкъ тогава е билъ тукъ. Вие го възпитавате, че въ борбата може да убива, може да пали, може да наранява, може всичко. И казвате, какво ще стане съ народа? Нѣма нищо да стане. Щомъ е амнистия, така е. Движение имало ли, необикновени условия имало ли е? Законодательтъ е призналъ, че ги има; тѣй или иначе, призналъ е. Тази амнистия при това е само за тѣзи, който сѣ се борили, тя не се дава на чиновника. Но както и да е, ако г. Такевъ мисли, че съ днешната амнистия ще се развали народътъ, той е трѣбовало да мисли това въ 1901 г. Сѣщото е, само че сега е по-малко. Ние такава амнистия не даваме, никой не я дава, даже лѣвитѣ партии не даватъ. И тѣ казватъ: „Насилие, мародерство, убийство не щемъ да амнистираме“, а вие не сте казвали това. Вие и убийство, и всичко сте готови да помилвате: нека падне Радославовъ, може и да убивате. Това е цѣльта, и така сте го направили. (Смѣхъ въ дѣсницата и дѣсния центъръ) Моля ви се, когато вие така сте законодаствували, трѣбоваше и днесъ да бждете малко по-мекъ, да има една връзка между традициитѣ ни, защото, азъ мисля — даже за това съмъ взелъ тѣзи амнистии — трѣбва да държимъ една традиция, независимо отъ туй, кой е издалъ амнистията. Който и да я е издалъ, сѣ

суверейтетът на България я е издалъ. И насъ пъ боли за това, и ние трѣбва да си имаме една традиция. Така щото, казвамъ, не ме плаши това, че днешната амнистия може да се отрази злѣ на армията; не ме плаши затуй, защото, както е особено въ моя законопроектъ, тя е много ограничена амнистия. Азъ чакахъ отъ г. Такева и отъ цѣлата оппозиция, обаче нѣкои дѣйствително го казаха, сами тѣ да искатъ повече разширение, за да се каже, че Народното събрание я дава, за да не се експлоатира, че болшинството я дава. Защото, увѣрявамъ ви, г. г. народни прѣдставители, такъвъ актъ, какъвто е амнистията, ще има значение, само ако всички сме съгласни и ако взаимно си отстъпимъ. И тази система какъ-равъ дойде на добро врѣме, за да бѣде актътъ на всичкитѣ прѣдставители на народа. А за това ще трѣбватъ извѣстни отстъпки, и трѣбваше най-напрѣдъ да се направятъ отъ тамъ, отъ ждѣто азъ очаквахъ, но не стана. За да ви убѣдя азъ колко тѣсна амнистия съмъ далъ, г. г. народни прѣдставители, сега ще ви прочета тукъ свѣдѣния за тѣзи, които сж повикани да отговарятъ по прѣстѣпленията, навършени по врѣме на войната. И вие ще видите, че азъ съмъ далъ една малка амнистия, която въ комисията ще искамъ да разширите, безъ да правя отъ това въпросъ за довѣрие или недовѣрие, защото то е ваша работа, Народното събрание нека се съгласи. И наистина, вижте какво имаме ние. Ние имаме всичко 11.601 долни чиновъ и 227 горни, повикани да отговарятъ за прѣстѣпления. Отъ тѣхъ, по законопроекта, 10.152 се викатъ да отговарятъ. Отъ 10.152 до 11.601 разликата е отъ хиляда и нѣколко стотинѣ души.

Д-ръ П. Джидровъ: Само за тѣхъ е амнистията.

Министъръ Х. Поповъ: Ако се приеме моятъ законопроектъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Азъ затова и твърдя, че не бива да се приеме така амнистията.

Министъръ Х. Поповъ: Тѣй, да, азъ сега ще обясня това. — Сега, ако се има прѣдъ видъ, че се викатъ да отговарятъ 11 хиляди души и още 25 хиляди души, за които говориха тукъ отъ лѣвицата — и тоа трѣбва да бѣде пакъ прѣдметъ на сериозно обсъждане въ комисията, защото тукъ не може да се говорятъ много работи, които биха изложили въпроса — та, казвамъ, имате 25 и 10, 35 хиляди души, които не се амнистиратъ, то е една цѣла армия. За нея ще помислимъ. Амнистираме хиляда души, и затова чуваме отъ нѣкои г. г. оратори, че кой знае какво прѣстѣпление правя азъ. Не, азъ съмъ направилъ този законопроектъ именно така, за да чуя и вашето мнѣние, и полска-лека да го разширимъ, да бѣде и ваше дѣло. Истина е, че въпросътъ е много сериозенъ, когато дойдемъ конкретно да разглеждаме цифритѣ, които имаме, и се спремъ на значението на прѣстѣпнитѣ дѣяния. Ние се ръководѣхме отъ туй: амнистията се дава за умиротворението на страната, прѣди всичко; ние гонимъ тази цѣль, слѣдователно, трѣбва да я дадемъ. Подиръ това, амнистията се дава, като се има прѣдъ видъ масови прѣстѣпления — това, което ви говориха нѣкои оратори тукъ. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ туй. Когато има маса прѣстѣпления, маса прѣстѣпници, самото проявление на тази маса показва, че сж настѣпили условия, които сж необикновени. Заради това, отъ една страна, щомъ сте турили гражданина при такива условия, и, отъ друга страна, щомъ желаете да постигнете умиротворение, справедливостта изисква да дадете амнистия. Това е много понятно. Но тукъ се явиха оратори да ви казватъ: „Какъ така опрощавате? Нашитѣ граждани отиваха

да се биятъ и дойдоха кой безъ кракъ, кой безъ ръка. Тогава, сѣ едно е, че вие имъ казвате: и вие да бѣхте бѣгали, щѣхте да бѣдете щастливи“. И други още такива думи казваха тукъ. Хубаво. Щомъ така казвате, тогава не трѣбва амнистия. Прѣди всичко, амнистията е за прѣстѣпниците. Това нѣщо всѣкога можемъ да кажемъ: „Защо ще бѣда азъ поредъченъ гражданинъ“ — ще ви каже нѣкой — „когато постоянно амнистирате прѣстѣпници?“ Да, по принципъ не трѣбва да се амнистиратъ; то е извънреденъ актъ. Но когато по принципъ приемете вече амнистията, вие трѣбва непремѣнно да слѣдите правилата на амнистията. Вие какво искате? Искате умиротворение на страната. Добръ. За да умиротворите една страна, трѣбва да помилвате болшинството, маситѣ; инакъ нѣма смисълъ. Прѣди всичко, тамъ се спрете. А щомъ не можете да помилвате маситѣ, нѣма значение. Че ще помилвате 5, 10, 20, 50, 100 души, това нѣма абсолютно никакво значение. Азъ, като се ръководихъ отъ тази идея, турихъ тѣзи статии, които виждате въ законопроекта. Азъ мислѣхъ, че вие нѣма да възстанете противъ ст. 156, защото тя има една страшна цифра — 3.592 души, които не сж се явили, които ще подпаднатъ подъ понятието „бѣгство“, но които законопроектътъ прощава, ако сж се явили до 30 юлий 1913 г., до деня на демобилизацията. Значи, какво правимъ ние? Ако единъ гражданинъ до деня на демобилизацията все-таки се е сѣтилъ да дойде въ своето отечество и да бѣде готовъ, на разположение...

Г. Кирковъ: Ами ако не е могълъ да дойде?

Министъръ Х. Поповъ: То е другъ въпросъ. — Ако е дошълъ, ние му прощаваме. Но г. Такевъ и него не дава. Има нѣкои господа, които сж съгласни съ него — тѣ сж малко. Народното събрание може да възприеме този възгледъ, ние нѣма да го правимъ въпросъ на довѣрие. Видѣхте, че и единъ ораторъ отъ болшинството тоже не е съгласенъ съ такава амнистия, и той иска да не се дава широка амнистия. Е добръ, вие ще имате 6 хиляди души осѣдени по тая статия, като не приемете да има амнистия по нея. Значи, отъ 11 хиляди души, като извадите 6 хиляди осѣдени вече — тѣ ще се сѣдятъ и осѣдятъ — оставатъ ви 5 хиляди души.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Дѣ ще ги държимъ?

Министъръ Х. Поповъ: За държането лесно. Можемъ да намѣримъ задания. Не е тамъ въпросътъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Народътъ ще плаща.

Министъръ Х. Поповъ: Подиръ това ще имате 4.200 души, които азъ по-рано мислѣхъ, че ще бѣдатъ подведени по ст. 236, а сега ми донасятъ по данни отъ Военното министерство, че тѣ сж подведени по ст. 160. Значи, когато азъ приготвихъ законопроекта, мислѣхъ, че ст. 236 ще обеме тѣзи прѣстѣпници. Сега, когато поискаме тѣзи свѣдѣния, оказа се, че ст. 236 отъ военно-наказателния законъ обема 1.332 души. Ето, виждате, азъ съмъ се ръководилъ отъ тази идея, прѣди всичко, да се опрости масата, защото, инакъ, нѣма смисълъ, като смѣтахъ, че тя ще се подведе по ст. 236, а не по ст. 160. Както азъ я разбирахъ, мислѣхъ, че тя не е важна, обаче оказа се по даннитѣ на Военното министерство, че е много важна. И г. г. земледѣлцитѣ сж я олучили; тѣ искатъ тя да се амнистира; тѣхниятъ законопроектъ най-добръ отговаря на това. Тѣ сж знаели даже и друго, но искатъ амнистия по ст. 160, поддържатъ сжщата идея. Разликата между ст. 236 и ст. 160 е тази, че ст. 160 прѣдвижда случаитѣ, когато виновниятъ се прѣдаде самъ, единично, безъ да има частъ, а въ ст. 236 се прѣдвиждатъ случаитѣ,

когато се прѣдаватъ цѣли части, съ началника заедно. Това е, разбира се, едно твърдѣ изтънчено юридическо понятие. То ще зависи отъ слѣдователя, какъ ще подведе обвиняемия: да-ли подѣ ст. 160 или подѣ ст. 236; ще зависи също така отъ прокурора, отъ сѣдницѣ и т. н. Въ всѣки случай, понеже тѣзи статии сѣ близки и цѣлѣта имъ е една, ако не приемемъ и това, тогава ние ще сѣдимъ 4 хиляди и хиляда — 5 хиляди души; също ще сѣдимъ 6 хиляди души, значи, всичко 11 хиляди души. Ще останатъ нѣколко стотици да не осѣдимъ. Виждате, г. г. народни прѣдставители, че по този начинъ не може да се разсѣждава. Щомъ вие приемате по принципъ амнистията, вие ще имате прѣдъ видъ главното начало, умиротворение на страната. Щомъ искате умиротворение на страна, вие ще се обърнете къмъ масата прѣстѣпни дѣяния и ще искате да ги опростите. А тамъ, дѣто прѣстѣпленията сѣ много грозни и сѣ малко, тамъ вече може да се направи изключение. Това е било рѣководящата нишка на нашия законопроектъ и отъ това би трѣбвало всѣки да се рѣководи, когато ще иска да гласува за амнистията. По принципъ всички партии сме съгласни за амнистия, защото нѣма човѣкъ, който да не иска амнистията. Но когато дойдемъ въ частностъ, ние вече се различаваме твърдѣ много отъ крайната лѣвица. Ние сме много близко съ земледѣлцитѣ, а още по-близо съ народняцитѣ и цанковиститѣ, ако тѣхнитѣ оратори дѣйствително изразяватъ волята на партиитѣ си, защото ние съ народняцитѣ и цанковиститѣ по въпроса за амнистията на офицеритѣ и долнитѣ чинове сме напълно солидарни, а пѣтъ съ другитѣ групи, именно тамъ се различаваме. Господата не искатъ да помилватъ офицеритѣ. Ние считаме, че това е оскърбление не само за офицеритѣ, ами за посетеля на суверинитета. Ами той е господарьтѣ: най-важниятъ господарь на свѣта е посетелътѣ на суверинитета. Това сте вие, Народното събрание, съ царя. Ако вие правите такава различие въ армията между долнитѣ и горнитѣ чинове, това вече не прилича на никакво господство, това е несправедливостъ. Г. Джидровъ ви чете, какво е казалъ Брауеръ за амнистията; и не само Брауеръ, всички автори казватъ това: амнистията почне ли да върви по лица, не е вече амнистия, тя е нѣщо друго. Тамъ се гонятъ други цѣли: отмъщение, омраза и каквото щете. Амнистията се дава общо, подѣ обективни начала. Който е извършилъ такова и такова прѣстѣпно дѣяние, той се оправдава или наказва. Кой ще бѣде той, изпълнителната властъ и сѣдебнитѣ власти ще изслѣдватъ. Но вие да кажете така: „Азъ не ща да помилвамъ офицера, защото той е наеменъ, защото той получава плата, азъ си изпълнихъ дълга“, проектътъ не може да приеме това начало, затуй, защото по начало офицерътъ не е наемникъ, а е, прѣди всичко, синъ на своето отечество. Нему се плаща хонораръ, това не е заплатата, затуй, че той отишълъ на бойното поле да умре. Той се учи отъ малъкъ да пази своето отечество и да учи своя народъ, да му бѣде учителъ. И дѣйствително, вие виждате уважаемиятъ колега, г. министърътъ на войната, ви разправи, че офицерътъ е билъ отличенъ учителъ. Ако не е билъ той, нѣмаше да има Селиолу, нѣмаше да има Люле-Бургазъ, въ това съмъ убѣденъ. Питате ли се вие, защо този сѣщиятъ български народъ въ турско врѣме не можа да даде Селиолу и Люле-Бургазъ? Не сме ли сѣщиятъ народъ? Колко възстания сме правили — и съ черешово топче, и съ друго — безъ учители не може. Когато вие имате учителъ офицеръ, само тогава ще давате такива славни побѣди, каквито ги дадохте, никакъ да не си правите други илюзии. Слѣдователно, казвамъ, безъ да се простирамъ по този въпросъ, ние по никой начинъ нѣма да се съгласимъ на това, прѣдпочитаме даже да падне

амнистията, отколкото да правимъ такава грозна разлика въ нашата армия.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Отъ друго гледище говоримъ: нѣма такава масова психология.

Министъръ Х. Поповъ: Такава амнистия не можемъ да приемемъ. Азъ приемамъ да падне амнистията, но да се прави разлика, не мога да се съглася. Единъ посетелъ на суверинитета не може да направи това: тамъ ще прогледва страсть, тамъ вече нѣма амнистия. Нашиятъ амнистия, разбира се, иматъ навсѣкждѣ такава погледка. Нашиятъ законодатель, когато дава амнистия, не се издига на онова равнище, на което трѣбва да застане, когато законодателствува. Какво означава да прощавате, напр., на 1911 г. онѣзи, които сѣ се борили, които не сѣ дали на нѣкои органи да си изпълнятъ дълга, убивали сѣ ги, а не прощавате на онзи чиновникъ, който се е борилъ заедно съ тѣхъ: и той може да е направилъ нарушение, вие него не прощавате. Едно дѣяние, едно събитие. Ако дѣйствително е имало условия за правене на извѣстно прѣстѣпно дѣяние, на извѣстно прѣстѣпление, всѣки, който е вземалъ участие въ извършването това прѣстѣпление, трѣбва да се амнистира; ако ли нѣма такива условия, нѣма да дадете амнистия. Това различие, което правите, слѣдъ тази скица, слѣдъ тази картина, която ви рисува моятъ уважаемъ колега, военниятъ министъръ — па и нѣма нужда, ние я знаемъ, мене никой не може да ме убѣди, че безъ офицери можехме да вземемъ Люле-Бургазъ да донесемъ тая слава, съ която покрихме България — е съвсѣмъ неправомерно. Ако офицеритѣ сѣ си изпълнили дълга тъй добръ, вие сега да бѣдете за тѣхъ мащеха, а за солдатитѣ майка, само съ това вие нѣма да принесете добро на отечеството. Па и колко сѣ, г. г. народни прѣдставители, тѣзи хора, та правите такъвъ въпросъ за тѣхъ? Тѣ не сѣ много хора, малцина сѣ; тѣ сѣ всичко 227 души. Ами че вие искате тукъ да се амнистиратъ 35 хиляди души, съ американскитѣ българи заедно. За хатѣра, прѣди всичко, на онази слава, на онова славно офицерство, което ви е водило тъй геройски, отъ уважение къмъ него, можете да кажете: „Да, ще ги помилваме“.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Вашитѣ офицери не искатъ.

Министъръ Х. Поповъ: Да, има офицери, които не искатъ. И туй имъ прави честъ. Тѣ сѣ военни и тѣ мислятъ, че само съ наказание ще има дисциплина въ армията. А то не е вѣрно. Наказанието е едно сръдство не само за военнитѣ, а за всичкитѣ граждани; наказанието е едно сръдство за дисциплината, но не е единственото. Нема ще заставимъ гражданитѣ да не правятъ прѣстѣпления само съ туй, че ще ги накажемъ? Това е празна работа. Добритѣ граждани сами не щатъ да правятъ прѣстѣпление не затуй, че ще ги накажемъ, ами защото сѣ така възпитани. И добриятъ солдатинъ ще се яви не затуй, че ще му наложите три мѣсеца гауптвахтѣ, ако не дойде, не. Азъ съмъ убѣденъ, че когато се появи въ нашия солдатъ този устремъ като вихъръ да лети и да се хвърля, когато всички го описаха, че той нѣма воля, че неговата воля е воля на държавата, това не бѣше отъ страхъ, че ще бѣде осѣденъ, ако не се яви, ами защото той искаше да види Македония свободна, да види Македония автономна: такова бѣше съзнанието му, такова бѣше, най-главно, възпитанието му.

И. Кирновъ: Видѣ я, най-сетѣ.

Министъръ Х. Поповъ: Този народъ по сѣщия начинъ ще трѣгне и въ бѣдѣще, стига да му дадете

съзнание, че еди-какво си трѣбва да бѣде обектѣтъ на неговитѣ бѣдѣщи военни дѣйствия; той ще трѣгне не за това, че ще го накажете, а защото сте го възпитали и довели до съзнанието, че това трѣбва въ интереса на самия него. Когато, обаче, 35 години го учите и му казвате: „Вашият обект е свободата на македонцитѣ, тѣ сж наши братя“, и когато той трѣгна — и даде мило и драго, 60 хиляди души убити, да му казвате: „Не, обектѣтъ е изгубенъ, той е въ Сърбия и Гърция, вие нѣмате право, вие прѣкалявате, вие сте лакоми“. — „Лакоми ли? На-ли това бѣше обектѣтъ, на-ли затова паднахме?“ И слѣдъ това му казвате: „Вие сте прѣстѣпникъ“. Не е тъй. Вие го туряте въ условия неестествени. Този, който му взе обекта на войната, той е най-главниятъ виновникъ. Но той не е билъ въ армията, него не можемъ да сѣдимъ. Значи, главната грѣшка не е въ армията, не е въ солдатитѣ, а е въ оцѣни, които изгубиха неговия обектъ. Щомъ не се спрѣхме на автономна Македония, ние дадохме условия за тази развала на армията. Азъ тамъ виждамъ злото. Туй значи, щомъ единъ носителъ на суверенитета не държи смѣтка за волята на народа, катастрофата ще дойде. И затова тя дойде. Нѣма защо да спорите тукъ, кой искалъ война, кой не искалъ война. Азъ искахъ война. Защо? Защото, когато излѣзнахъ на митинга въ Пловдивъ и казахъ да направимъ една резолюция, както всѣкога правимъ — понеже ние сѣ резолюции правѣхме: въ Св. Богородица клане, въ Щипъ клане, въ Кочани клане, ние сѣ митинги правѣхме и казахме на Гешова да се моли, да направи постѣжки прѣдъ портата — 15 хиляди гърла извикаха: „Стига вече, война искаме, автономия на Македония искаме!“ И азъ се спрѣхъ. Когато дойдохъ тукъ на всенародния съборъ, отвсѣкѣдъ се носѣше сѣ сжщото: „Народѣтъ иска война“. Тази война народѣтъ си я искаше, а никой другъ. Тукъ площадѣтъ прѣдъ паметника на Царя Освободителя бѣше покритъ съ народъ и когато азъ туряхъ вънеца — още виси тамъ — тогава ми наложиха да кажа, че това е първото дѣйствие за автономията на Македония, а не за раздѣлата ѝ. Това бѣше обектѣтъ на тази борба. И не смѣеше никой да излѣзе тогава тукъ да каже: „Стойте!“ „Не отивайте на война, не искайте война“, никой не смѣеше да излѣзе да каже.

Т. Лукановъ: Ние излѣзохме.

Министъръ Х. Поповъ: И въ Европа е признато, че народѣтъ искаше войната. Сега, другъ е въпросътъ по-нататѣкъ, какво трѣбваше да правимъ ние. Приготвена ли е тази война дипломатически, военно или не, то е другъ въпросъ. Народѣтъ, обаче, искаше съ война да издѣйствуваме автономно управление за Македония. Само това искаше. И народѣтъ си достигна за двѣ недѣли това, но правителството му измѣни. То, намѣсто да бърза да свърши войната а tout prix — това е волята народна — то отива по-нататѣкъ, иска грѣцки острови да дѣлимъ и не знае още какви работи — послѣ научихме това, разбира се, вие вече дадохте на народа условия да намрази държавата си, да намрази правителството и началството си, защото то го е лѣгало. Да дадешъ декларация, че обявявашъ война или признавашъ войната съ Турция за освобождението на Македония, а подиръ това да искашъ не освобождението, не автономията ѝ — народѣтъ искаше само автономия, ами да искашъ острови, разпрѣдѣление на завоеваното и пр., това е прѣстѣпление. Народѣтъ не искаше това. И отъ тамъ почва първото условие за тѣзи прѣстѣпления, които днесъ сж прѣдметъ на нашитѣ разисквания. Ако имаше правителство у насъ, което бърже, веднага да свърши съ войната и да каже: „Народѣтъ спечели, автономия на Македония е дадена, тя ще образува отдѣлно княжество, каквото е днесъ Албания“, ако правителството бѣше

опѣнило това, че ние по никой начинъ не можемъ да присѣдинимъ Македония, защото днесъ и дѣцата знаятъ, че долѣто се пази това равновѣсие, което държи свѣта, долѣто се приказва сѣ за миръ и равновѣсие, нѣма да ви оставятъ хората да нарушите това равновѣсие. Искате ли да си присѣдините Македония, искате ли обединение, не нарушавайте равновѣсието. Ако бѣше само за автономия, никой нѣмаше да възстане. Самитѣ ромѣнци декларираха, че нѣма да ни гонятъ, ако се даде една автономия на Македония. Но правителството не оцѣни това, и отъ тукъ дойдоха всички злини, всичко това, което изброи уважаемиятъ колега. Когато народѣтъ видѣ, че трѣбва да се бие не само съ гърци и сърби, но че и ромѣнци, и турци навлизатъ въ България, той се отчая. И вие сега искате да не го простимъ! Това е много жестоко.

Ето защо, безъ да се простирамъ по-нататѣкъ, азъ мисля, че почитаемото Народно събрание, еднѣжъ убѣдено, че има обективни условия за тая прѣстѣпност и че справедливостта налага да се приеме по принципъ тази амнистия, че приеме законопроекта по принципъ. А когато законопроектѣтъ отиде въ комисията — тамъ всѣки има право да дохожда съ свѣдѣтеленъ гласъ — ще наредимъ единъ законопроектъ за амнистия, който да удовлетвори, прѣди всичко, принципа: да се амнистиратъ масовитѣ прѣстѣпления. За другитѣ прѣстѣпления може да се спори. Ако се явятъ въ комисията хора, които да искатъ да простимъ на всички, освѣнъ на подбудителитѣ, тогава мисля, ние можемъ да достигнемъ най-добъръ цѣльта на амнистията, защото само тогава можемъ да минемъ съ наказанието на 314 долни чиновове и двама горни, и само тогава ще кажемъ, че това дѣйствително е амнистия. Но азъ виждамъ голѣмо съпротивление въ Народното събрание отвсѣкѣдъ, отъ всички партии, затуй този въпросъ нѣма да бѣде въпросъ на довѣрие. Единственото, което азъ бихъ желалъ, то е, щото почитаемото Народно събрание да признае този законъ да бѣде общъ на всички партии, всички еднакво да носимъ отговорността. И за това, именно, ви моли, като приемете законопроекта по принципъ, вѣтрѣ въ комисията да можемъ да се съгласимъ, та всички партии, или по-голѣмата частъ отъ партиитѣ, безъ крайната лѣвница, да могатъ да гласуватъ за него, за да бѣде това единъ актъ достоенъ не само на правителството, а на Народното събрание, като истински прѣдставителъ на суверенитета. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще туря на гласуване на първо мѣсто законопроекта.

Д-ръ П. Джидровъ: Г. прѣдседателю! Искамъ думата.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Имате думата.

Д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! За да се запази формата, въ свръзка съ това, което се говори, като сумирамъ всичкитѣ дебати, правя слѣдното прѣдложение, което да бѣде прието отъ Народното събрание: (Чете) „Народното събрание приема по принципъ прѣдставенитѣ законопроекти, по които се развиха дебатитѣ, като се внесатъ въ комисията . . .“ — не правя въпросъ за двѣтъ комисии, защото азъ самъ не мога да се ориентирамъ върху това, да-ли да се внесатъ въ двѣтъ комисии — „за изучаване и изработване на окончателенъ законопроектъ“.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Димо Ъборчевъ.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Понеже законопроектътъ за амнистията, който ни занимава, засѣга дѣяния, извършени отъ голѣми маси отъ войската прѣзъ врѣме на третѣ войни, и провинилитѣ се така масово войници прѣзъ врѣме на войната днесъ трѣбва да се амнистиратъ, и тъй като въ срѣдата на народното прѣдставителство има народни прѣдставители, които бѣха въ армията, азъ моля бюрото, г. прѣдседателя да запита Народното събрание, ако има депутати, които подпадатъ подъ амнистията, която се дава съ този законопроектъ да имъ се направи единъ законенъ отводъ, понеже тѣ биха гласували една своя лична кауза.

А. Стамболийски: И да не влизатъ въ анкетата.

Министъръ Х. Поповъ: Въ комисията нѣма такова личности.

Д. Кьорчевъ: Азъ моля прѣдседателството да сезира Народното събрание съ тоя въпросъ, защото съ това ще създадемъ единъ парламентаренъ и конституционенъ прецедентъ: въ какъвъ случай депутатътъ би трѣбвало самъ да знае да се отведе — аслж само въ този случай ще бѣде, защото другъ случай нѣма — кога на депутата е ограниченъ вотътъ. Депутатътъ не може да разрѣшава съ своя вотъ своя лична кауза, и ако би имало такъвъ депутатъ — азъ не визирамъ никого — той трѣбва да не гласува. Макаръ и да нѣма, важно е да се запита Народното събрание.

А. Малиновъ: Ако има такъвъ депутатъ, той трѣбва да се обади. Хората не се прѣдизвикватъ така, както Вие искате да сложите въпроса. То е безтактично отъ Ваша страна.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Прѣдложението на г. Кьорчева, освѣнъ ако Народното събрание рѣши противното, нѣма да го туря на гласуване, защото въ правилника не се прѣдвждатъ специални отводи, каквито можемъ да направимъ прѣдъ сѣдилищата. Затова ще моля г. Кьорчева да оттегли прѣдложението си.

Д. Кьорчевъ: То не е прѣдложение.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вниманието, съ което парламентътъ въ продължение на 7—8 дни изслуша тукъ всичкитѣ оратори отъ всички страни . . .

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: На-ли по гласуванетоъ ще говорите, г. Такевъ?

М. Такевъ: Да. — . . . върху третѣ законопроекта, показва, че наистина тия законопроекти сж отъ капитална важностъ за нашия държавенъ строй и за нашето съществуване като държава. Ето защо, понеже амнистията, която ни се прѣдложи да гласуваме, е отъ едно специфично естество, не е онази политическа амнистия, за която българскиятъ парламентъ не однократно се е произнасялъ, а е една специална амнистия отъ чисто военно естество, която има особена важностъ за нашата държава, то азъ бихъ молилъ да се съгласите сега да поизмѣнимъ реда, по който сж се занимавали нашитѣ парламенти съ изработванетоъ законъ за амнистия. Не е днесъ само комисията по правосѣдието, която ще се произнесе, или която трѣбва да изработи съ съгласие на правителството общия законопроектъ за амнистията отъ това естество, отъ каквото е онази, която се иска сега. Политическитѣ амнистии, които имаха за цѣль

умиротворението на страната по вжтрѣшни пертурбации, по граждански войни и по други още такива стѣлкновения въ страната, сж отъ единъ родъ, а тази амнистия днесъ, слѣдъ една война, за прѣстѣпления, извършени отъ военни чинове въ врѣме на войната, е отъ по-друго естество, и е много повече отъ компетентността на военната комисия, въ която влизатъ хора, които специално сж се занимавали съ този въпросъ. Азъ бихъ молилъ г. Джидрова и г. прѣдседателя да се съгласятъ, щото въ прѣдложението, което се прави, да се вмѣкне прибавката, че този законопроектъ ще се прѣгледа отъ съединенитѣ двѣ комисии — на Военното министерство и по правосѣдието. И тогава ще може да се съчетаятъ интереситѣ на армията, които ще бждатъ защитени отъ военната комисия, която се състои отъ хора по-вѣщи по военното вѣдомство; съ интереситѣ на правосѣдието, които ще бждатъ защитени отъ комисията по правосѣдието, която пъкъ ще гледа изключително юридическата страна на въпроса. Съ това нѣма да се поврѣди нищо, напротивъ, ще се направи едно полезно дѣло.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Нека се гласува по-напрѣдъ законопроектътъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. д-ръ Иванъ Момчиловъ.

Д-ръ И. Момчиловъ: Азъ мисля, че най-цѣлесъобразно би било слѣдующето, и заради това правя прѣдложение въ тази смисълъ: да се гласува прѣдложението, внесено отъ правителството, и въ случай, че бѣде прието, останалитѣ двѣ прѣдложения да се изпратятъ заедно съ него въ комисията да служатъ за свѣдѣние и ръководство на комисията, която ще изработи окончателния законопроектъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. министре на правосѣдието! Имате ли нѣщо да кажете по туй прѣдложение, особено по смѣсеното засѣдане на двѣтѣ комисии?

Министъръ Х. Поповъ: Нѣмамъ нищо противъ. Каквото рѣши Народното събрание. И това може.

Н. Цановъ: И третѣ прѣдложения да се пратятъ въ комисията.

Министъръ Х. Поповъ: Азъ лично нѣмамъ нищо противъ това, но ми се вижда парламентарно не съвсѣмъ добро. Сега, ще се съгласите, ако искате да говоримъ искрено, че трѣбва да се приеме законопроектътъ, а вашитѣ прѣдложения, както виждате, азъ имамъ прѣдвидени вече статии и самъ ще искамъ тѣ да се изпратятъ за свѣдѣние на комисията, не да се оставятъ безъ послѣдствие, защото безъ послѣдствие нѣма да останатъ — азъ това ви изповѣдахъ въ своята рѣчь. Но ще се съгласите съ мене, парламентарно като говоримъ, че ще трѣбва да приемете законопроекта.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. д-ръ Петъръ Джидровъ.

Д-ръ П. Джидровъ: За да не правимъ въпросъ отъ това различие и за да не създаваме споръ, азъ моля г. министра на правосѣдието да приеме третѣ законопроекта, като законно прѣдставени тукъ за разглеждане, понеже дебатитѣ се развиха и по третѣ законопроекта.

Отъ дѣсницата: Не може.

Д-ръ П. Джидровъ: Моля ви се. — Съ това правителство вече има вота на Народното събрание, че

се приема по принципъ неговиятъ законопроектъ, но ще бжде добръ да дадете вотъ, съ който ще одобрите и частната парламентарна инициатива. Това е много важно, и азъ моля г. министра да не се амбонира толкова.

Министъръ Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ по съдържание нѣма голѣмо значение, но парламентарно има, поне по моитѣ понятия. Не може единъ министъръ да се съгласи за тритѣ прѣдложения, ...

И. Вълчевъ: Разбира се, това не е парламентарно.

Министъръ Х. Поповъ: ... както и не трѣбва, по моему, даже единъ депутатъ да поддържа двѣ различни прѣдложения.

А. Стамболийски: Принципътъ е важенъ.

Министъръ Х. Поповъ: Истина е, че това е несъзнателно направено, но важното е, че нашата система е такава. Не можете вие да влизате въ двѣ избирателни листи, не можете да поддържате двѣ прѣдложения, но това у насъ го има още. Ето, напр., вземете земеделцитѣ: тѣхниятъ законопроектъ се много отличава отъ оня на крайнитѣ елементи, защото и земеделцитѣ не даватъ амнистия по гл. гл. VIII, IX и X отъ господарствения прѣстѣпление; тѣ взематъ само четири, когато крайната лѣвица — всичкитѣ. При все това, вие ще видите, че тѣзи, които сж подписали законопроекта на земеделцитѣ, тѣ сж подписали и законопроекта на крайната лѣвица; даже и вносителътъ, г. Фаденхехтъ, и той го е подписалъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: За да може да се внесе.

Министъръ Х. Поповъ: Азъ разбирамъ защо е — защото нѣматъ болшинство, нѣматъ нужната една четвъртъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тѣй.

Министъръ Х. Поповъ: Но би трѣбвало да се съгласите, че по-парламентарно е да сте съгласни върху единъ проектъ и тогава да го подпишете, а сега гледате единъ депутатъ да поддържа едното и другото прѣдложение, между които има голѣма разлика. И сега искате да заставите единъ министъръ да поддържа и тритѣ прѣдложения. Това не може да бжде.

Д-ръ П. Джидровъ: Единодушно ще се гласува амнистията по принципъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Излишни сж повече прѣния, г. Джидровъ. Доколкото разбрахъ, азъ схващамъ прѣдложенията по слѣдующия начинъ, и ако нѣщо бъркамъ, ще моля да ме поправите. Най-напрѣдъ, ще трѣбва да пристѣпимъ къмъ гласуване на законопроекта за амнистията, прѣдставенъ отъ г. министра на правосѣдието, и слѣдъ туй двѣтѣ законодателни прѣдложения, направени отъ земеделската група начело — първото, и отъ социалиститѣ — второто. Сега вие чухте г. Джидрова, който прави слѣдующето прѣдложение: „Народното събрание приема по принципъ прѣдставенитѣ за разглеждане три законопроекта за амнистия и ги изпраща въ комисията за тѣхното поправление и изработване въ специаленъ законъ“. Има второ едно прѣдложение, направено отъ г. д-ръ Момчиловъ, въ слѣдующата смисълъ: да се приеме по принципъ законопроекта, прѣдставенъ отъ г. министра на правосѣдието, и заедно съ него да се изпратятъ въ респективната комисия — подирѣ ще дойде да гласуваме прѣдложенията за съвмѣстността на комисията — двѣтѣ законодателни прѣдложения за амнистия, направени отъ народнитѣ прѣдставители, които да се иматъ прѣдъ видъ и за свѣдѣние отъ комисията при окончателното изработване текста на законопроекта за амнистия.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Добръ.

И. Вълчевъ: Това не може.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. г. народни прѣдставители! Стѣдъ декларацията, която направи г. министърътъ на правосѣдието, че той желае този законопроектъ да бжде законопроектъ не само на правителството, не само на болшинството, но по възможностъ на едно по-голѣмо болшинство отъ Народното събрание, азъ мисля, че прѣдложението на г. Момчилова би трѣбвало да задоволи почти всица ни, защото вѣтрѣ въ комисията ще може да се разисква всичко, и моля г. Джидрова, прѣдъ видъ важността на този законопроектъ да оттегли своето прѣдложение и да остане да гласуваме самс прѣдложението на г. д-ръ Момчилова.

Д-ръ П. Джидровъ: Нека се гласува.

Д-ръ В. Черневъ: Какъ ще го гласуваме? То би значило, по принципъ да приемемъ тритѣ прѣдложения.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Ще туря на гласуване най-напрѣдъ прѣдложението на г. д-ръ Момчилова. Приемете ли по принципъ прѣдложението на г. д-ръ Момчилова, вие приемате по принципъ и законопроекта за амнистията на г. министра на правосѣдието.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Ние разискваме законопроекта на г. министра на правосѣдието. Какъ се изненадваме да гласуваме сега прѣдложението на г. Момчилова, Джидрова или на Х, У?

Д-ръ П. Джидровъ: Вие разисквахте и нашитѣ законопроекти.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Не е вѣрно. Ние разисквахме законопроекта на г. министра на правосѣдието. Моля дайте ми думата, г. прѣседателю.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Пристѣпиме вече къмъ гласуване и думата никому не давамъ. Вие ще чуете сега прѣдложението на г. Момчилова и можете да го отхвърлите.

И. Вълчевъ: Не е парламентарно да се гласува.

Й. Йоновъ: Дайте законопроекта да гласуваме. Нѣма да си играемъ на орѣхи.

Н. Бракаловъ: Азъ правя прѣдложение, г. прѣседателю, да се гласува само законопроекта на г. министра.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има двѣ прѣдложения: едното на г. Момчилова и другото на г. Бракалова — да се гласува по принципъ само законопроекта на г. министра. Ще туря на гласуване по-напрѣдъ прѣдложението на г. Момчилова.

Отъ дѣсницата: Не може.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Понеже то е дадено първо по редъ, него ще туря на гласуване. Прѣдложението на г. Момчилова е въ слѣдую-

щата смисълъ: „Приема се по принципъ законопроекть за амнистията, прѣдставенъ отъ г. министра на правосъдието и се изпраща въ комисията за прѣглеждане. Въ сѣщата комисия се изпращатъ и двѣтъ законодателни прѣдложения за амнистия, направени отъ народни прѣдставители, за да се иматъ за свѣдѣние отъ комисията.“ Туй е прѣдложението на г. Момчилова.

И. Вълчевъ: То не може да се гласува.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Може, неможе, това е прѣдложението, което ще гласуваме най-напрѣдъ.

Които г. г. народни прѣдставители сж. за това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Отъ лѣвицата: Болшинство е.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Понеже има споръ, да-ли е болшинство или меншество, моля г. г. квесторитѣ да прочетатъ гласовѣтъ. И тѣй, които сж за прѣдложението на г. д-ръ Момчилова, да си вдигнатъ ржката.

А. Малиновъ: Нѣма защо да поставяте на гласуване това прѣдложение, понеже не е направено писмено.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля г. г. квесторитѣ да съобщятъ резултата отъ гласуването.

Квесторъ Й. Йоновъ: (Слѣдъ провѣрката) 74 опозиция и 91 болшинство.

Квесторъ Х. Бояджиевъ: 71 сж за прѣдложението и 98 — противъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ двойната провѣрка, която се направи — както можете да вѣрвате, че и азъ виждамъ туку съ очитѣ си — се вижда, че за прѣдложението на г. Момчилова е меншество, слѣдователно, то пада. Нѣма защо по-нататъкъ да разискваме.

Турямъ на гласуване прѣдложението на г. Джидрова: „Народното събрание приема по принципъ прѣдставенитѣ за разглеждане три законопроекта за амнистия“. Туй е прѣдложението на г. Джидрова. Които сж за него, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) И то пада.

Турямъ на гласуване прѣдложението на г. Бракалова, за приемане по принципъ и изпращане въ респективната комисия — за което послѣ ще говоримъ — законопроекта на Министерството на правосъдието за амнистията. Които сж за този законопроектъ по принципъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Минаваме къмъ гласуването на другитѣ двѣ законодателни прѣдложения за амнистията, по които станаха тоже разисквания туку наредно.

Турямъ на гласуване прѣдложението на народнитѣ прѣдставители г. г. Георги Димитровъ, Василъ Коларовъ, Димитъръ Благоевъ, Тодоръ Лукановъ, Юрданъ Юрдановъ, Камень Тошовъ, Георги Кировъ и Тодоръ Петровъ, за амнистия на войници, провинили се въ извършване разни простѣпки прѣзъ врѣме на войната отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 декемврий 1913 г. Които сж за това прѣдложение на тѣснитѣ социалисти, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Турямъ на гласуване другото прѣдложение — на народнитѣ прѣдставители г. г. Марко Турлаковъ, Александъръ Димитровъ, Найчо Цановъ, д-ръ Никола

Сакаровъ, Никола Харлаковъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, за амнистия на провинилитѣ се въ разни прѣстѣпления и простѣпки долни чиновѣ отъ армията прѣзъ врѣмето отъ 17 септемврий 1912 г. до 1 октомврий 1913 г. Които сж за туй прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Сега, има прѣдложение, направено отъ г. Такева, щото законопроекть на Министерството на правосъдието да се разглежда въ засѣданието при съвмѣстно вземане участие на комисията по Министерството на правосъдието и комисията по Министерството на войната.

Има думата г. министърътъ на правосъдието.

М. Ничовъ: Той се съгласи.

Министъръ Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви казахъ, че, доколкото зависи отъ менъ, азъ по принципъ не съмъ противъ. Само едно искамъ да кажа. Военната комисия съ какъвъ гласъ ще влиза вътрѣ, това ще рѣшите вие, защото въ правилника е казано, какъ се разпрѣдѣлятъ комиситѣ. Не го правя въпросъ за довѣрие, защото по сѣщество то нѣма значение, а само по форма. Правилникътъ опрѣдѣля комиситѣ и всѣка комисия си има гласъ, а другитѣ депутати могатъ да доваждатъ съ съвѣщателенъ гласъ. Сега, ако ние примемъ туй прѣдложение на г. Такева, трѣбва да опрѣдѣлимъ, каква роль ще играе военната комисия: ще играе ли роль отъ рѣшающе значение? Ако ще играе такава роль, тогава ще се измѣни правилникътъ — значи, съ това рѣшение съзнателно ще измѣните правилника — ако пъкъ я изпратите само съ съвѣщателенъ гласъ, нѣма да измѣните правилника.

Ако може, уважаемиятъ г. Такевъ да си оттегли прѣдложението, като се помоли и военната комисия да присѣтствува. Ние аслж заедно работихме този законопроектъ съ г. военния министъръ. И всички, които биха присѣтствували, могатъ да бждатъ полезни. Ако можете да минете съ това обѣщание, тогава г. Такевъ трѣбва да оттегли прѣдложението си. Ако ли не, трѣбва да опрѣдѣлимъ ролята на тази комисия, за да знаемъ, какъ да постѣпимъ съ тѣзи господа.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Комисията е избрана.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Михаилъ Такевъ.

М. Такевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не вѣрвахъ, че г. министърътъ на правосъдието ще се съпротивлява на такова едно искане, което има за цѣлъ да изработи нѣщо добро, нѣщо приемливо. Г. министърътъ ви казва: въ правилника сж опрѣдѣлени ролитѣ на всѣка една комисия. Никой не отказва това, и затуй азъ прѣдлагамъ на комисията — не на прѣдседателството — да рѣши: този законопроектъ, понеже е отъ една специална важность, отъ едно специално естество, да се разгледа въ съединенитѣ двѣ комисии: военната и по правосъдието. Когато вие, рѣшите, то вече се изчерпва работата.

Послѣ, г. министърътъ пита: съ какви права ще бждатъ членовѣ на тѣзи комисии? Когато парламентътъ ще рѣши, съединенитѣ двѣ комисии да изработятъ законопроекта, тѣ ще се ползватъ съ еднакви права. Военната комисия ще има не само съвѣщателенъ гласъ, но и рѣшающъ.

Министъръ Х. Поповъ: Кой ще бжде прѣдседателъ?

М. Такевъ: Послѣ, има и друго. Г. министърътъ казва: който желае да присѣтствува, може да дойде.

Който желае да присъства, е едно, а когато ще го викате съ покана и ще му съобщавате, кога тази комисия има заседание, и кога ще вдига ржка и ще влияе върху решението, то има свършено друго значение.

Ето защо аз бих молил и г. военния министър, който, макар че няма право на вотъ, има право на мнение, защото е министър, да се съгласи, преди всичко той да помоли колега си, щото и военната комисия, въ която влизат и генерали, и полковници, и майори, да каже своята дума по тази материя, която аслж е чисто военна, а не само юридическа, защото засъга не само правните отношения на тези хора къмъ държавата, а интересува още и нашата армия.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Недѣлко Бракаловъ.

Н. Бракаловъ: Менѣ ми се струва, че предложението, което прави г. Такевъ, не е умѣстно въ случая, защото законопроектътъ за амнистия се внася отъ Министерството на правосъдието, което си има една специална комисия, и този законопроектъ ще отиде въ тази комисия и тамъ ще се изучи и разгледа. Правилникътъ е изриченъ. Ние, когато дойде да се придържаме за дреболии о правилника, вдигате гюрултия, че се нарушава, а сега искате да го нарушавате. Не може по такъв начинъ да измѣнявате правилника и съ единъ вотъ да съедините двѣтъ комисии въ едно.

Що се отнася до това: да-ли комисията по Военното министерство да участвува съ съвѣщателенъ гласъ, или съ рѣшающъ, въпросътъ е много ясенъ. Всѣки единъ народенъ прѣдставителъ може да вземе участие въ комисията. Г. военниятъ министъръ и всички народни прѣдставители, които искатъ да допринесатъ нѣщо въ тази комисия, могатъ да дойдатъ, ще си кажатъ мнѣнието, ще чуятъ другитѣ мнѣния, ще слушатъ, но рѣшающа ще бѣде комисията по правосъдието. Вие не можете сега да измѣнявате правилника съ такова едно прѣдложение.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Турямъ на гласуване предложението на г. Такева, щото законопроектътъ да се разглежда отъ съединеното присѣствие на двѣтъ комисии: на правосъдието и на войната. Които сж за това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Пада. Следователно, ще остане законопроектътъ да бѣде изпратенъ въ комисията по Министерството на правосъдието, за да го разгледа.

Г-да! Часътъ е 8. Желаетъ ли Народното събрание да се продължи заседанието?

Които сж за продължение заседанието, да си вдигнатъ ржката. (Никой не вдига ржка) Заседанието ще се вдигне.

Ще опрѣдѣлимъ дневния редъ. Утрѣ ще продължимъ дневния редъ отъ днешното заседание.

Заседанието се закрива.

(Закрито на 7 ч. 55 м. вечерята)

Прѣседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣседателъ: Д-ръ С. Иванчовъ.

Секретаръ: Д-ръ В. Нейчевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.